

Impact als respons-abiliteit

Een binnenkant-perspectief op impact in praktijkgericht onderzoek

LECTORALE REDE THEO NIESSEN

› FOR SOCIETY

Impact als respons-abiliteit

Een binnenkant-perspectief op impact in praktijkgericht onderzoek

LECTORALE REDE THEO NIESSEN

Auteur	Theo Niessen
Eindredactie	Tita Hartman
Ontwerp	Frank van Eersel
Ontwerp cover	Guus Niessen
Kunstenaar	Han de l'Ecluse (handecluse.nl)
Foto pag. 12	Fotografie Zunaica Phillips

Naamsvermelding-NietCommercieel-GelijkDelen

Lectoraat	Impact als respons-abiliteit
	Postbus 347, 5600 AH Eindhoven
	fontys.nl/Over-Fontys/Fontys-Mens-en-Gezondheid/Onderzoek-en-innovatie

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder bronvermelding en voorafgaande toestemming van de auteur.

‘The world is not a collection of things, It is collection of events.

...Even the things that are most ‘thing-like’ are nothing more than long events.

...The world is not so much made of stones as of fleeting sounds or waves moving through the sea.’

Rovelli, C. (1998). The order of time. New York, NY: Riverhead Books, (p. 87-88).

‘If a society or community is sufficiently in balance that its qualities become stable and measurable,
it is tempting to regard such societies or communities as ‘systems’.

This legitimates, for example, talk of ‘acting on the system’ or looking to work with the couplings
between systems – rather than remembering that interactions happen
between the constituents of the society or community – in particular, between people.

While systemic qualities do emerge and may become stable, these qualities cannot be cut way
from or disentangled from, the relating, diverse, interconnected messiness out of which they emerged,
and which causes them to sustain. You cannot really act on ‘the system’; you can only, in the main,
impact individuals and the connection between them.’

Boulton, J. (2024). The Dao of complexity: Making sense and making waves in turbulent times. Walter de Gruyter, Berlin/ Boston

Inhoud

Voorwoord	5
Inleiding	7
1. <u>Impact: een blik van binnenuit</u>	9
1.1 De kunst van het verbinden	9
1.2 Onzekerheidsvaardigheden	12
1.3 In contact met impact	15
2. <u>Impact: een krachtig toverwoord ontrafeld</u>	16
2.1 De herkomst van het begrip impact	16
2.2 Impact als het Standaard Logisch Model (SLM)	17
3. <u>Impact gespiegeld</u>	20
3.1 Probleemanalyse & onderzoeksontwerp	20
3.2 Dataverzameling	22
3.3 Data-analyse en rapportage	24
3.4 Gevolgtrekkingen	27
4. <u>Onderzoeksagenda lectoraat Impact als respons-abiliteit</u>	30
4.1 Ambitie en focus lectoraat	31
4.2 Onderzoekslijnen	31
4.3 Drie invalshoeken	38
4.4 Aanpak	46
4.5 Belang Fontys for Society	47
Dankwoord	48
Curriculum vitae	49
Noten	50
Literatuur	52

Voorwoord

Impact; het is de Heilige Graal waar vandaag de dag iedereen naar op zoek is. Maar het begrip laat zich niet vangen in één definitie, één beeld of één maatstaf. Dat wordt direct duidelijk wanneer ik onderzoekers binnen de masterclass 'De binnenkant van impact' vraag om impact te tekenen, nog voordat er een woord is gewisseld. De beelden die ontstaan, verschillen: van golven die uitdijen tot scherpe, afgebakende lijnen. Van wortels die diep de grond in groeien tot netwerken van verbonden punten. Achter deze beelden schuilen uiteenlopende aannames en verwachtingen — over wat impact is, hoe het ontstaat en welke rol praktijkgericht onderzoek hierin speelt.

Juist die veelheid aan perspectieven vormt het startpunt van mijn lectoraat. In een omgeving waarin impact steeds nadrukkelijker als richtsnoer voor onderzoek wordt gehanteerd, is het van belang om stil te staan bij de vraag: hoe verhoudt de bestaande beeldvorming over impact zich tot de realiteit van praktijkgericht onderzoek? Welke aannames over impact sturen ons denken en handelen? En hoe beïnvloedt de noodzaak van impact het onderzoek zelf — de ruimte voor creativiteit, openheid en onverwachte wendingen?

Deze lectorale rede is een uitnodiging om impact niet als een gegeven te beschouwen, maar als iets dat ontstaat in interactie. In de dynamiek van praktijkgericht onderzoek, in de wisselwerking tussen onderzoeker en praktijk, in het krachtenspel tussen vragen en antwoorden. Impact is geen eindpunt, maar een voortdurend proces — geen meetbare uitkomst op zichzelf, maar een relationeel fenomeen dat steeds opnieuw vorm krijgt. Ik noem dit het binnenkant-perspectief.

Ik heb in de gesprekken en het schrijven ervaren en gemerkt hoe moeilijk ik en anderen het vinden om vanuit het binnenkant-perspectief te kijken en redeneren. Het gaat om het zien en loslaten van bepaalde (maakbaarheids)aannames die in het meer klassieke impactdenken centraal staan. Hoe ik er ook zelf voortdurend ongemerkt in terugviel en val. Het vergt een radicaal andere manier van denken, waarbij Johan Cruijff zou zeggen: "Je gaat het pas zien wanneer je het doorhebt."

Met deze rede wil ik een startsein geven om het gesprek hierover aan te gaan. Vanuit de gedachte dat impact niet alléén iets is dat wordt nagestreefd, maar onderdeel is van onze natuurlijke respons-abiliteit.

Theo Niessen

'Het is'

Inleiding

"Van kunstenaars en wetenschappers tot ondernemers en ministers: iedereen houdt van 'impact.' De term lijkt helder, meetbaar en krachtig, maar blijkt bij nadere beschouwing juist enigmatisch en diffuus. En juist daarin blijkt zijn kracht te schuilen¹."

Bovenstaand fragment komt uit een artikel uit *De Correspondent* met de titel '*Het toverwoord van deze tijd is 'impact.' Maar wat betekent het écht?*' Hierin bespreekt Lynn Berger het vage karakter van de term impact en beschouwt zij dit als een kracht. Doordat iedereen er zijn of haar interpretatie aan kan geven, wordt volgens Lynn de belofte ervan een gedeeld streven. Hierdoor verlopen processen soepeler en kan impact een effectief bindmiddel worden.

Voor mij heeft Lynn een punt als ze constateert impact in potentie de belofte heeft als bindmiddel te kunnen fungeren. Tegelijkertijd maakt het diffuse en raadselachtige karakter van deze term het noodzakelijk om dit concept nader aan de tand te voelen. Wat doen we eigenlijk als we uitspreken en vinden dat onze verrichtingen 'impact' moeten hebben?

Voor mij is namelijk ook duidelijk dat vandaag-de-dag 'impact' een soort generieke norm geworden is, om datgene dat je bent en doet als organisatie, als bestuurder, politicus of onderzoeker te legitimeren. Doen *zonder impact is not done*. Maar is 'impact' daadwerkelijk deze universele, onomstreden, altijd bestaande, objectieve norm waar we al onze onderzoeksactiviteiten aan moeten afmeten? In mijn lectoraat wil ik – verwijzend naar de titel van deze rede – vanuit een responsief perspectief het impact-denken en -doen onderzoeken. Met daarbij een focus op de impact van praktijkgericht onderzoek.

Ik ga er hierbij vanuit dat 'impact' juist géén universele historieloze norm of wetmatigheid is. Het is een term, een kreet, een begrip met een specifieke interpretatie dat in ons onderlinge handelen en interacteren steeds meer op de voorgrond is komen te staan. Een ontwikkeling die niet buiten of zonder ons plaatsvindt, maar door onze dagelijks doen en laten steeds opnieuw bevestigd, herhaald en zo in stand gehouden wordt.

Doordat impact steeds herhaald wordt - steeds verder geïnstitutionaliseerd raakt in plannen, beoordelingskaders, regels en procedures - '*verdingelijkt*' de term: men gaat het ervaren als iets echts, 'hards', een 'ding' en vergeet in feite dat de term en de dominante interpretatie ervan een sociale constructie zijn die belangrijk geworden is gedurende bepaalde interactiedynamieken van individuen en groepen mensen. Hierbij speelt ook mee dat de herkomst van de term en de borging ervan in procedures, regels en voorschriften deze tendens versterkt hebben.

In mijn lectoraat wil ik, ervan uitgaande dat impact eerder een sociaal construct is dan een objectieve norm en 'ding', impact onderzoeken als iets dat we met elkaar 'produceren'. Hoe werkt 'impact' als je het zo opvat en verbindt aan praktijkgericht onderzoek? Dit is een perspectief dat ik vanaf nu het '*binnenkant-perspectief*' van impact zal noemen.'

Het binnenkant-perspectief verwijst naar de wijze waarop impact zich manifesteert binnen de directe, geleefde interacties van betrokkenen in een onderzoeksproces. Dit perspectief erkent impact niet als een extern stuur- of meetbaar eindresultaat (= buitenkant), maar als een responsief proces dat betekenis geeft en voortdurend vorm krijgt in gesprekken, ervaringen en relationele dynamieken.

Het mag duidelijk zijn dat ik er niet op uit ben 'impact' af te schaffen. In mijn lectoraat wil ik 'impact' juist centraal stellen. Maar niet als een genormaliseerd, onbetwistbaar en universeel beoordelingscriterium met één betekenis en interpretatie voor al onze plannen en handelingen. Nee, meer als multi-interpretabel begrip waarbij ik mezelf de vraag stel op welke wijze de term impact fungeert als thema voor betekenisvolle interacties.

Mijn uitgangspunt hierbij is dat – indachtig Watzlawicks' (Watzlawick, Beavin & Jackson, 1970) adagium dat je nooit niet kan communiceren – onze plannen en onze activiteiten *altijd* impact hebben. Daar richt ik mijn onderzoek op: hoe ontstaat impact dan? En – vertaald naar praktijkgericht onderzoek – wat houdt het voor praktijkgericht onderzoek in, als je zó naar impact kijkt?"

- In hoofdstuk 1 bespreek ik twee inspirerende onderzoeken om mijn positie te verhelderen. Ik belicht kernaspecten en stel vragen die impact vanuit de binnenkant illustreren. Verdere uitwerking volgt in hoofdstuk 3.
- De historische en etymologische ontwikkeling van impact heeft bijgedragen aan de 'verdingelijking' ervan, mede via het Standaard Logische Model, dat verankerd is in evaluatieprotocollen en subsidieregelingen. In hoofdstuk 2 sta ik hierbij stil.
- In hoofdstuk 3 werk ik het binnenkant-perspectief op impact verder uit, gekoppeld aan voorbeelden uit mijn onderzoekspraktijk en de onderzoekscyclus.
- Hoofdstuk 4 vormt de afsluiting en schetst een onderzoeksagenda gebaseerd op de voorgaande inzichten, met de centrale onderzoeksthema's en -vragen. Daarnaast benoem ik enkele theoretische perspectieven die helpen om deze thema's en vragen in de toekomst verder te verdiepen, specifiek met betrekking tot de impact van praktijkgericht onderzoek. De aanpak wordt toegelicht en het belang voor Fontys (for Society) wordt kort uiteengezet.

1. Impact: een blik van binnenuit

1.1 De kunst van het verbinden

Zoals aangegeven bespreek ik hier twee voorbeelden van onderzoeken die volgens mij veel zeggen over het de praktijk van praktijkgericht onderzoek, waarbij impact wordt nagestreefd.

‘Wie impact wil maken met onderzoek, moet de kunst van het verbinden leren².’ Zo luidt de kop van een artikel uit *ScienceGuide* geschreven door Margo Brouns, Marieke Wenneker, Laurens Hessels en anderen. Het artikel gaat in op een onderzoek – in opdracht van SIA – naar de belangrijkste mechanismen en manifestaties van impact die ze hebben kunnen vinden in de analyse van een tiental RAAK-MKB-projecten (Brouns, et al., 2023).

Zo is het bouwen van relaties van belang waarbij men stakeholders betreft, inzet op vertrouwen en betrouwbaarheid en waarbij men gaat voor lange termijn commitment. Aan de andere kant wordt ook benoemd dat impact lijkt voort te vloeien: “...uit een zekere alertheid: mensen die op het juiste moment, met de juiste inzet en de juiste kennis handelen. Het zijn vaak de samenlopen van omstandigheden die al dan niet bedoeld resulteren in veranderingen.”

Hier haalt men het begrip kairos aan: “Het refereert aan het grijpen of benutten van de juiste kans of gelegenheid, die zich voordoet dankzij concentratie, alertheid en de bestudering van de specifieke context. Hierbij gaat het om onverwachte en ongeplande interventies die ontstaan door een goede timing en een zekere alertheid. Een onderzoeker of andere betrokkene heeft hiervoor niet alleen de juiste kennis en netwerken nodig, maar ook een bepaalde houding waarin aspecten van ondernemendheid en bevlogenheid belangrijk zijn voor het succes. Denken in kansen maakt ruimte voor nieuwe, ‘toevallige’ ontmoetingen, inzichten en ideeën die cruciaal zijn in de dynamiek van doorwerking.”

Tot slot concluderen de auteurs dat onderzoek in de projecten die ze analyseerden: “...altijd een beïnvloedende factor is in de bewegingen in beroepspraktijken of de samenleving, maar nooit de enige. Het effect van het onderzoek is daarom niet volledig te isoleren van andere invloeden in de bredere context. Het is onderdeel van een beweging, geeft mede richting aan die beweging, maar is tegelijkertijd ook afhankelijk

'Cirkel'

van die beweging; het heeft invloed, maar geen controle. Dat betekent dat er enige sturing is op de directe omgeving van het onderzoek. Een bekwaam onderzoeker werkt daarmee en ziet en creëert mogelijkheden.”

Duiding

Het onderzoek van Margo Brouns, Marieke Wenneker en anderen spreekt me aan omdat ik de mechanismen herken, en er tegelijkertijd ook veel vragen over heb. Wat betekent het voor betrokkenen wanneer je inzet op vertrouwen en betrouwbaarheid? Is vertrouwen niet iets dat ontstaat in de dagelijkse interacties en dus niet eenzijdig kan worden gestuurd of beïnvloed? Wat betekent het wanneer je netwerken wilt bouwen vanuit het binnenkant-perspectief. Is de ontwikkeling ervan niet een voortdurend onderhandelingsproces, gekenmerkt door ‘professioneel aanmodderen³’ waardoor de ontwikkeling zelden lineair of ordelijk is. Hoe krijgt impact in zulke alledaagse, chaotische interacties vorm? Welke patronen ontstaan daarin, en hoe worden deze als betekenisvol erkend?

Kairos, de naam van de jongste zoon van de Griekse oppergod Zeus, is de personificatie van ondernemendheid en bevologenheid – het vermogen om op het juiste moment, met de juiste inzet en kennis te handelen binnen een vertrouwde context. Vanuit het binnenkant-perspectief is kairos wellicht geen individuele eigenschap, maar een relationele uitkomst: het ontstaat in de dynamiek van interacties, waarin timing en handelen mede gevormd worden door de wederzijdse afstemming, machtsverhoudingen en spontaan opwellende patronen binnen een specifieke context. Dit roept de vraag op: kan kairos überhaupt ‘gecultiveerd’ worden, of ontstaat het slechts in de vloeiende, onvoorspelbare dynamiek van sociale processen?

Uiteindelijk stellen de twee auteurs vast dat onderzoek onvermijdelijk een rol speelt in maatschappelijke veranderingen, niet als externe kracht maar als integraal onderdeel van bredere transformaties in de samenleving. Bakker, Akkerman en anderen leggen in DUB⁴ de vinger op de zere plek: het probleem met traditioneel impact-denken is dat het wetenschap ten onrechte ziet als iets dat los staat van de maatschappij die het onderzoekt. Echter; wetenschap en samenleving zijn tot in hun diepste vezels met elkaar verweven. Ik deel deze visie en wil dit verder uitdiepen door te kijken naar de ‘binnenkant’ - het besef dat impact, onderzoek en wetenschap geen afgebakende, losstaande entiteiten zijn, maar ontstaan en bestaan in en dankzij de constante interacties tussen mensen.

1.2 Onzekerheidsvaardigheden

Een tweede onderzoek waar ik op inzoom is getiteld: *'Welkom bij de leerexpeditie Onzekerheidsvaardigheid!'*⁵ Met deze uitnodiging startte Marjolijn Zwakman een *onderzoeksexperiment*⁶ van vier bijeenkomsten waarin professionals samen onderzochten en aan den lijve ondervonden welke dilemma's en vragen speelden wanneer zij tot vernieuwing wilden komen binnen hun organisaties. Hierbij werden ze uitgenodigd om zichzelf te zien als dragers van die vernieuwing.

In de leerexpeditie werd onderzocht hoe vernieuwing aldus kon ontstaan in de spanning tussen persoonlijke kwetsbaarheid en professionele verwachtingen. Vaak wordt gezegd dat vernieuwing ruimte vraagt voor ongemak, emoties en onzekerheid. Maar er is in de organisatie vaak weinig ruimte voor de chaos of onzekerheid die daar ook bij hoort.

Marjolijn, met haar achtergrond in performance-kunstenaar, was gewend om die onzekerheid te omarmen: *"Als ik mijn werk als kunstenaar doe, voel ik me vrij om 'het onzekere' en 'slordige en onzuivere' in te sluiten. Ik durf me over te geven aan 'het autonome proces.'"*

Maar Marjolijn ervoer de dynamieken bij de leerexpeditie heel anders: *"Ik word al vanaf januari betaald voor het opzetten van deze expeditie vanuit mijn rol als kunstenaar onderzoeker voor het lectoraat Change Management van de Haagse Hogeschool. Ik voel een loyaliteit om ook de organisatie en de leidinggevende waar ik voor werk 'iets te leveren'. Deze expeditie zal ook door de deelnemers betaald worden door de leidinggevende in hun organisaties."*

In een moment erna verwoordde Marjolijn het als volgt: *"Na het moment met het team, waarin ik niet als performer aanwezig was, maar gewoon als Marjolijn die voor haar gevoel 'nog te weinig leverde' en die huilend haar spanning eruit liet, voelde ik me naakt en onbeschermd en ontmaskerd: onprofessioneel."*

Uit dit alles blijkt is dat onderzoekers meer zijn dan rationeel-analytische personen die zo objectief mogelijk bestuderen wat er bij anderen gebeurt, maar dat er hier sprake was van een persoonlijk onderzoek naar

vernieuwing waarvan persoonlijke gevoelens niet kunt distantiëren. Marjolijn vervolgt: “We willen in dit vervolg gaan werken vanuit de bereidheid om ‘vernieuwing’ te begrijpen als iets dat ‘in’ onszelf plaatsvindt, en dat zich verhoudt tot iets buiten ons, de cultuur (van de organisatie) waar je in werkt in Nederland. En daarnaast willen we ‘vernieuwing’ begrijpen als iets dat niet ordentelijk en zonder kleerscheuren kan verlopen, er zal ook rommeligheid zijn.”

Duiding

Dit onderzoek toont mij hoe waardevol persoonlijke ervaringen kunnen zijn in onderzoek naar impact. In plaats van deze weg te wuiven als ‘te persoonlijk’ of ‘subjectief’, ziet dit onderzoek ze juist als belangrijk. Want niemand staat op zichzelf - we worden allemaal beïnvloed door onze verschillende rollen en de mensen om ons heen. Kijk maar naar Marjolijn: haar kijk op zaken verandert doordat ze niet alleen kunstenaar is, maar nu ook onderzoeker bij het lectoraat change management. Hoe mensen dingen ervaren en begrijpen, komt altijd voort uit contact met anderen. Je kunt het vergelijken met een gesprek: je ideeën ontwikkelen zich door wat anderen zeggen en doen. Zo krijgt ook Marjolijn nieuwe inzichten, juist omdat ze nu deel uitmaakt van het lectoraat en daar met allerlei mensen praat en samenwerkt.

Wat uit dit onderzoeksvoorbeeld spreekt, is dat organisatieverandering en impact (in dit geval verrijking van nieuwe inzichten) plaatsvinden in de dagelijkse kruisbestuivingen tussen mensen. In koffiegesprekken, tijdens vergaderingen en op de gang ontstaan nieuwe ideeën, worden verhalen gedeeld en keren bepaalde onderwerpen steeds terug. Precies dit aspect – de interacties binnen en rondom praktijkgericht onderzoek en de emoties die daarbij een rol spelen, zowel bij deelnemers als bij de onderzoeker – vormen het middelpunt van mijn lectoraat. ‘Impact’ is meer dan een definitie of een al dan niet meetbaar resultaat. Dat zou je het ‘klassieke perspectief’ van impact kunnen noemen. Tegelijkertijd laten de voorbeelden zien dat er ook een ‘binnenkant’ is: de concrete interacties die plaatsvinden, de emoties die daarbij ervaren worden en de betekenis die impact op die manier voor de betrokkenen krijgt.

Als onderzoeker word je onvermijdelijk deel van de dagelijkse praktijk, waardoor nieuwe verbindingen en betekenisgevingen ontstaan die opduiken in hoe mensen hun werk doen en omgaan met de onderzoeksactiviteiten. Het traditionele onderscheid tussen onderzoek doen en impact maken vervaagt hierdoor. De onderzoeker is geen buitenstaander die kennis ‘brengt’, maar wordt onderdeel van een steeds veranderend web van interacties en relaties waarin nieuwe inzichten, betekenisgevingen en praktijken ontstaan.

'Kruisende lijnen'

1.3 In contact met impact

Uit deze paragrafen kunnen enkele voorlopige conclusies getrokken worden over hoe impact tot stand komt en begrepen moet worden vanuit de binnenkant:

- Impact is niet een kennisstroom van onderzoeker naar praktijk, maar een proces waarin nieuwe ideeën, betekenisgevingen en werkwijzen ontstaan in de pas de deux tussen onderzoeker en mensen uit de praktijk. Dit betekent dat de grens tussen onderzoek doen en impact maken vervaagt. De onderzoeker is een deelnemer in een continu proces van betekenisgeving, waarin nieuwe inzichten en gedragingen ontstaan. Dit vraagt om een horizon die niet uitsluitend gericht is op het meten van impact als een extern objectiveerbaar effect, maar op het onderzoeken van de dagelijkse interactie- en betekenisgevende dynamieken die bij het opzetten en uitvoeren van praktijkgericht onderzoek continu aan de orde zijn.
- Je kunt een prachtige onderzoeksopzet hebben; de mooiste experimenten doen en de fraaiste methoden gebruiken, maar dat wat er concreet gebeurt – en dus wat de ‘impact’ van een onderzoek bepaalt - hangt vooral af van de relaties en onderlinge verhoudingen die zich gedurende het onderzoek uitkristalliseren. Op hun beurt ontvouwen relaties zich in de concrete interacties tussen de personen die betrokken zijn bij een praktijkonderzoek. In mijn onderzoek wil ik zodoende die dagelijkse interacties centraal stellen en als uitgangspunt nemen voor het begrijpen van de processen die gepaard gaan met het al dan niet realiseren van impact, en de betekenis ervan.
- Deze twee onderzoeksvoorbeelden zijn hiermee illustratief voor datgene dat ik in mijn lectoraat tegen het licht wil houden. Ik wil me gaan focussen op de binnenkant van praktijkgericht onderzoek: de concrete interactiedynamieken die daar gaande zijn; de betekenissen die onderweg aan impact worden gegeven en de patronen die hierbij ontstaan. Ook wil ik de praktijkgerichte onderzoeker zelf in dit perspectief betrekken. Vandaar de titel van mijn rede: Impact als respons-abiliteit.
- Respons-abiliteit draait om een verschuiving in denken: van de klassieke impactmodus naar een benadering waarin interactiedynamieken centraal staan. Mensen reageren voortdurend op elkaar (‘responses’) en geven in die wisselwerking gezamenlijk betekenis. Deze ‘abiliteit’ verwijst naar een andere manier van waarnemen—een perspectief dat niet alleen invloed heeft op hoe onderzoek wordt benaderd, maar ook op hoe je als onderzoeker je eigen rol begrijpt en invult.

2. Impact: een krachtig toverwoord ontrafeld

In dit hoofdstuk ga ik nader in op de term impact, beginnend bij de herkomst ervan. Vervolgens onderzoek ik hoe deze herkomst en het uitgangspunt dat activiteiten (zoals praktijkgericht onderzoek) impact móeten hebben, terugkomt in het standaard logische model voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek.

2.1 De herkomst van het begrip impact

Het woord *impact* komt oorspronkelijk uit het Latijn, afgeleid van het werkwoord *impingere*, wat 'stoten tegen' of 'inslaan op' betekent. Het Latijnse *impingere* bestaat uit twee delen: *in-* ('op' of 'tegen') en *pangere* ('vastmaken' of 'slaan'). In de oorspronkelijke Latijnse betekenis gaat het woord *impactus* (afgeleid van *impingere*) vooral over een fysieke botsing of inslag. Het werkwoord *impingere* betekent letterlijk 'tegen iets stoten' of 'ergens op inbeuken'. In deze zin beschrijft het dus een actie waarbij kracht of beweging van het ene object wordt overgedragen op een ander object door een fysieke aanraking of botsing, zoals een object dat met snelheid ergens tegenaan botst⁷.

In de loop van de tijd is het woord via het middeleeuws Latijn *impactus* ('inslag' of 'botsing') in het Engels terechtgekomen, waar het vanaf de 17e eeuw eveneens werd gebruikt om te verwijzen naar een fysieke botsing of inslag. Pas in de negentiende eeuw kreeg 'impact' een bredere, overdrachtelijke betekenis, waarbij het ging om de invloed die ideeën, acties of individuen op anderen uitoefenden. In deze betekenis is het woord in het Nederlands terechtgekomen: volgens het *Etymologisch woordenboek van het Nederlands* kunnen met name handelingen, ideeën, of gebeurtenissen bij ons 'impact op iets of iemand hebben of veroorzaken.'

In de twintigste eeuw verschoof de focus van *impact* steeds meer naar de sociale en economische domeinen. De term werd populair in de opkomst van sociale wetenschappen en beleidsstudies, waarbij onderzoekers het gebruikten om de effecten van sociale interventies of beleidsmaatregelen te beschrijven (Godin & Doré, 2005; Godin, 2006). Deze verbreding weerspiegelt een verschuiving in het denken over de relatie tussen acties en gevolgen, waarin de focus niet meer exclusief lag op directe, fysieke veranderingen, maar ook op bredere maatschappelijke transformaties. Impact is steeds meer een gewenst maatschappelijk verschijnsel geworden om bepaalde veranderingen, ontwikkelingen of transities tot stand te brengen.

In de academische wereld heeft het begrip 'impact' vooral in de laatste decennia een belangrijke ontwikkeling doorgemaakt. De term kreeg binnen de wetenschap aanvankelijk vorm in de context van

onderzoeksevaluaties en -financiering (Godin & Doré, 2005). Dit uitte zich in meetbare indicatoren zoals de 'impact-factor' van wetenschappelijke journals - een maatstaf voor hoe vaak er naar artikelen in dat tijdschrift wordt verwezen. Onderzoekers wordt gevraagd om de potentiële impact van hun onderzoek vooraf te duiden, niet alleen binnen hun vakgebied, maar ook in de bredere maatschappelijke context⁸. Deze ontwikkeling heeft geleid tot verschillende benaderingen om de waarde van onderzoek te begrijpen en zichtbaar te maken. Hoewel kwantitatieve maatstaven een rol blijven spelen, groeit het besef dat impact zich ook manifesteert in betekenisvolle bijdragen aan maatschappelijke vraagstukken, ook wanneer deze zich minder eenvoudig laten vangen in cijfers.

Vandaag de dag roept 'impact' in toenemende mate vragen op over meetbaarheid en effectiviteit vanuit een maatschappelijke opdracht, wat ook leidt tot de vraag welke impact praktijkgericht onderzoek maakt⁹. Deze ontwikkeling gaat gepaard met een verschuiving naar economische en maatschappelijk nut als criterium voor onderzoekskwaliteit. Financieringsstructuren vertalen dit in toenemende mate naar eisen voor gedetailleerde voorspellingen van onderzoeksuitkomsten en impact. Tegelijkertijd groeit in het onderzoeksveld het besef dat deze nadruk op voorspelbaarheid en planning op gespannen voet staat met de onvoorspelbare complexe dynamiek waarin praktijkgericht onderzoek en impact zich ontwikkelen (Andriessen, 2019; Van Vliet, 2022; Coombs et al., 2025). Dit heeft geleid tot een pleidooi om naast weloverwogen planning ook ruimte te houden voor onvoorziene kansen en ontwikkelingen in het onderzoeksproces (Brouns et al., 2023).

2.2 Impact als het Standaard Logisch Model (SLM)

In paragraaf 2.1 is de herkomst van het begrip impact kort omschreven en hoe het begrip zich heeft ontwikkeld. Dit heeft geleid tot een model dat als structuur geldt voor het vaststellen van impact in onderzoek, met de focus op een vooraf bepaalde impact. Van Vliet (2022, p. 15) schrijft hierover:

"Het complexe vraagstuk van de vaststelling van de impact van onderzoek is ook aangepakt door modellen te maken. Een van de eerste modellen, en het meest gebruikte, is het zogeheten logische model. Een logisch model heeft tot doel een inzichtelijk stappenplan te bieden voor hoe tot bepaalde resultaten te komen. Dat stappenplan bestaat uit een beschrijving van een keten van activiteiten en de verwachte resultaten. Die keten loopt van input, oftewel middelen (mensen, geld, tijd, faciliteiten et cetera), naar activiteiten en resultaten. Die resultaten worden onderverdeeld in output, outcome en impact, veelal getypeerd langs een tijdsdimensie: korte termijn, middellange termijn respectievelijk lange termijn."

'Gronden'

Het bovenstaande citaat komt uit de lectorale rede van Harry van Vliet (2022), waarin hij het Standaard Logisch Model (SLM) introduceert. Dit model maakt impact binnen onderzoek beter hanteerbaar door gestructureerd in kaart te brengen hoe investeringen leiden tot maatschappelijke effecten. Deze benadering sluit aan bij de impactdefinities van organisaties zoals NWO en het Impact Centre Erasmus¹⁰.

Het SLM is wijdverbreid in praktijkgericht onderzoek, vanwege zijn duidelijke aanpak. Nederlandse organisaties zoals NWO hebben het model geïntegreerd in hun kennisbenuttingsstrategieën. Door vroege betrokkenheid van belanghebbenden vergroot het de kans op maatschappelijke impact, wat past bij de groeiende nadruk op maatschappelijke relevantie bij onderzoeksbeoordelingen.

Een belangrijke kracht van het model is de heldere indeling in output (directe resultaten zoals publicaties), outcome (middellange termijneffecten zoals gedragsverandering) en impact (blijvende systeemveranderingen). Deze structuur ondersteunt onderzoekers bij het plannen en monitoren van hun onderzoek, en sluit aan bij de maatschappelijke focus op maakbaarheid en effectiviteit. Deze aanpak kan ook de kans op financiering vergroten.

Het SLM is vooral aantrekkelijk voor onderzoeksfinanciers en managers omdat het belooft impact meetbaar te maken via een gestructureerde werkwijze. Het model biedt concrete hulpmiddelen om sociale en economische veranderingen uit praktijktoepassingen te monitoren. Hoewel het SLM-model breed wordt gebruikt, wijzen Andriessen (2019) en Van Vliet (2022) mede verwijzend naar Raftery et al. (2016) en Weiss (1979) ook op de beperkingen ervan. Een belangrijke kritiek is dat de rechttoe-rechtaan opzet van het model geen recht doet aan de dynamiek en complexiteit van onderzoeks- en impactprocessen. In de praktijk verlopen deze processen vaak niet volgens een vooraf bepaald pad, maar eerder herhalend en in voortdurende wisselwerking met belanghebbenden. Onderzoek raakt verstrengeld met verschillende activiteiten, instituties en randvoorwaarden, die elkaar kunnen versterken of juist belemmeren. Dit vraagt om een benadering die ruimte laat voor onvoorspelbaarheid en co-creatie tijdens het proces. Van Vliet pleit daarom voor een herziening van het SLM-model, zodat het beter aansluit bij de realiteit van complexe onderzoeks- en impacttrajecten.

“Het SLM is daarmee een molensteen om de nek geworden, een ingesleten werkwijze die geen recht doet aan de werkelijkheid in al haar verscheidenheid. Het heeft geleid tot tunnelvisie en tot een comfortzone die het lastig maakt om het model te verlaten. De pogingen om het SLM te ‘verrijken’ met feedbackloops, iteraties et cetera, zijn lapmiddelen op een niet- passend fundament, en leiden tot een lelijke lappendeken, zeker als meerdere concepten uit verschillende perspectieven en met verschillende uitgangspunten worden gebruikt als lijmiddel.” (Van Vliet, 2022, pp. 21).

3. Impact gespiegeld

In hoofdstuk 1 heb ik enkele voorlopige conclusies getrokken over hoe impact tot stand komt en hoe het begrepen kan worden vanuit een binnenkant-perspectief. In dit hoofdstuk bespreek ik vanuit mijn eigen praktijkervaringen als begeleider en co-onderzoeker (Snoeren, Niessen & Abma, 2012, 2015; Snoeren, Janssen, Niessen & Abma, 2016) in meer detail wat het doen van praktijkonderzoek en impact maken betekent wanneer ik het bekijk van het binnenkant-perspectief. Dit doe ik door mijn eigen ervaring – zoals vastgelegd in korte kaders – te spiegelen aan standaard onderzoeksfasen (zie tabel 1)¹¹ (Verhoeven, uit Andriessen, 2014).

Ik spiegel mijn praktijkervaringen aan de standaard onderzoeksfasen omdat impact vanuit de binnenkant ontstaat in interacties en gesprekken, terwijl de standaardfasen een gestructureerd verloop schetsen¹². Door deze naast elkaar te leggen, wordt zichtbaar hoe impact gedurende het onderzoeksproces vorm krijgt en welke momenten daarin cruciaal zijn. Dit helpt om het perspectief van impact als een doorleefd en relationeel proces aan te scherpen. Zodra dit beeld scherper is, zal ik in het volgende hoofdstuk ingaan op de onderzoeksvragen die vanuit dit perspectief relevant zijn voor het begrijpen van en omgaan met impact in praktijkgericht onderzoek.

Fasen in de onderzoekscyclus volgens Verhoeven
1. Probleemanalyse
2. Onderzoeksontwerp
3. Dataverzameling
4. Data-analyse
5. Rapportage

Tabel 1 Onderzoekscyclus (4e druk - 2010)

3.1 Probleemanalyse & onderzoeksontwerp

De probleemanalyse wordt vaak voorgesteld als duidelijk afgebakende eerste stap in het onderzoeksproces om ook goed te begrijpen wat er precies speelt. Het onderzoeksontwerp volgt na de probleemanalyse en legt vast hoe je het onderzoek gaat uitvoeren. Een goed ontwerp maakt dat je onderzoek *gestructureerd* verloopt en *betrouwbare* resultaten oplevert. Het theoretisch kader tot slot speelt een belangrijke rol in onderzoek, omdat het de basis biedt voor het begrijpen en interpreteren van het probleem.

Onze samenwerking begon met een ambitieus en omljnd plan. Ik stelde als copromotor voor om te starten met een uitgebreide review, een theoretische exercitie om het veld grondig te verkennen. Het leek me ook een ideale gelegenheid om mijn theoretisch kader – dat ik in mijn eigen proefschrift had uitgewerkt – een prominente plaats te geven in Miranda's werk. Maar vrijwel meteen botste dit idee met haar praktische instelling. Miranda wilde doen, experimenteren, direct aan de slag. Voor haar voelde mijn benadering als een omweg.

Hoewel ik uiteindelijk meeging in haar voorkeur voor actie, was dat geen gemakkelijke keuze. Mijn theoretische kader voelde als een rots, iets waaraan ik me vastklampte – een fundament dat me houvast gaf. Maar juist dit kader leek Miranda niet dezelfde helderheid te bieden die ik erin zag. Haar eigen aanpak, gericht op het aanpassen en uitproberen, confronteerde me met een ongemakkelijke vraag: hoe vastgeroest ben ik eigenlijk in mijn eigen theoretische bubbel?

Wat de spanning nog verder aanwakkerde, was het contrast tussen mij en haar promotor. Zij had een opvallend vermogen om flexibel in te spelen op de veelheid en rijkheid aan ervaringen en data die Miranda inbracht en de dynamiek van onze gesprekken die daaruit ontstond. Waar ik me soms een houten klaas voelde, "zo flexibel als een plank," kon zij in gesprek met Miranda met een schijnbare moeiteloosheid de waardevolle fricties in onze discussies omvormen tot interessante thema's voor te schrijven artikelen.

Wanneer ik mijn ervaringen spiegel aan de eerste twee fasen van de onderzoekscyclus, valt het me op dat ze niet direct op elkaar aansluiten. De manier waarop het onderzoek vorm krijgt, lijkt eerder ad hoc te ontstaan dan vanuit een systematische probleemanalyse. De keuzes worden niet primair geïnformeerd door een gedeelde analyse, maar door persoonlijke voorkeuren die voortkomen uit uiteenlopende, individueel gekleurde redenen.

In bovenstaand kader wordt duidelijk dat er niet alleen sprake is van een dialoog tussen de aanwezigen, maar ook nadrukkelijk van een innerlijke dialoog – die gaat over de worstelingen die ik op dat moment ervaar en de emoties die daarmee gepaard gaan. De strijd om het theoretische kader, dat ik zo waardeerde, een centrale plek te geven. De afweging om niet te starten met een review, maar met een praktische aanpak waar ik mij niet in kon vinden. Maar ook de gevoelens die opkwamen toen Miranda en de promotor moeiteloos aansluiting vonden in hun pragmatische benadering, of hoe de promotor met ogenschijnlijk speels gemak inspeelde op wat haar werd aangereikt als handvaten voor de begeleiding.

De optiek van de *binnenkant van impact* vertrekt vanuit de concrete interacties tussen mensen, inclusief de innerlijke dialogen die daarbij ontstaan, en de fricties en emoties die daarbij opspelen. Impact laat zich niet in een strak pak hijsen, maar wel voeden door het proces. Zo speelde Miranda's voorstel uiteindelijk een rol in de aanpak, maar kreeg het pas betekenis in de gesprekken die niet puur doelgericht waren – anders dan je wellicht zou verwachten bij een lineair stappenplan.

Het mensbeeld in de binnenkant van impact is niet doelrationeel maar relationeel, responsief en betekenisgericht. Het benadrukt dat mensen niet primair handelen vanuit berekende doelgerichtheid, maar vanuit relaties, intuïties, emoties, en gedeelde betekenissen die in samenspel tot stand komen.

In het voorbeeld betekende dit, dat impact soms ontstond op het moment dat ik de frictie die ik voelde uitsprak. Hierdoor kwam het onderwerp later opnieuw op de agenda en kreeg het gaandeweg meer betekenis in de interacties die volgden. Op andere momenten hield ik mijn gevoelens voor me en bleef ik intern worstelen, terwijl de impact minder direct zichtbaar was. Soms kwam mijn ongemak later alsnog naar boven in gesprekken of beslissingen, terwijl het op andere momenten als een stille onderstroom aanwezig bleef en mijn kijk op het proces ongemerkt beïnvloedde.

3.2 Dataverzameling

In de fase van dataverzameling worden gegevens opgeslagen die je nodig hebt voor een antwoord op de onderzoeksvraag. In onderstaand kader wordt verslag gedaan van de planningsfase in een actieonderzoek. In deze fase wordt normaliter een aanpak ontwikkeld waarin de acties en methoden voor dataverzameling en -analyse worden vastgesteld (Lieshout, et al., 2021).

Het actieonderzoek begint met een enthousiaste groep deelnemers. Vrijwilliger Greet stelt een spelletjesmiddag voor, terwijl afdelingsassistent Eline denkt aan een Reiki-sessie. Ze hopen bewoners actiever te maken en gelukkiger te zien. De begeleiders benadrukken echter dat het belangrijk is om eerst de huidige situatie te analyseren en tot een plan te komen, voordat acties worden ondernomen. Deze aanpak botst met de verwachtingen van deelnemers. "Ik dacht dat we meteen zouden beginnen met activiteiten," zegt Eline. Kim, de activiteitenbegeleider, merkt op: "Al dat praten en doelen stellen trekt me minder, ik wil gewoon aan de slag." Ondertussen observeert een onderzoeker de bijeenkomst en maakt aantekeningen, terwijl de gesprekken en discussies ook worden opgenomen.

De onzekerheid van sommige deelnemers speelt een belangrijke rol. Vrijwilliger Greet vraagt zich af of ze wel een waardevolle bijdrage kan leveren als de gesprekken gaan over zorgcoördinatie, wat ver van haar dagelijkse taken staat. Deze gevoelens leiden soms tot twijfel over deelname, maar de gedeelde verhalen en bezieling om bewoners actiever en gelukkiger te maken zorgen er toch voor dat de groep bijeen blijft.

Pas na enkele bijeenkomsten komt er beweging in het proces. Niet de facilitering door begeleiders, maar een spontane suggestie van Eline om een rollenspel te spelen brengt nieuwe energie. De groep speelt een situatie waarin een bewoner genegeerd wordt, gevolgd door een scène waarin actief contact wordt gelegd. Dit rollenspel maakt de besproken thema's visueel en concreet. Hoewel deelnemers het als positief ervaren, blijkt ook dat enthousiasme niet automatisch leidt tot structurele veranderingen op de werkvloer. Het blijft voor velen lastig om hun ideeën om te zetten in acties.

In de actie en observatiefase worden vervolgens de acties die in het plan zijn afgesproken uitgevoerd waarbij men goed in de gaten houdt wat de effecten daarvan zijn. In de reflectie- en evaluatiefase kijkt men terug op de informatie en ervaringen om zo na te gaan of de acties het gewenste effect hebben gehad en om zo te leren van dit proces (Lieshout, et al., 2021).

Wat mij opvalt is dat de omschrijving van de onderzoeksfases mij overzicht biedt. Maar ook bekruipt me het gevoel – wanneer ik bovenstaand kader lees – dat ik met deze blik cruciale details mis en belangrijke lokale interacties niet meeneem die wezenlijk zijn om te begrijpen van wat er speelt.

Het binnenkant-perspectief richt zich juist daarop. Het draait om nabijheid: mensen zien wat anderen beweegt, nemen non-verbale signalen waar en reageren daar direct op. Dit gebeurt zowel in hun eigen gedachten als in wat ze zeggen of doen. Zo ontstaat een constante wisselwerking, die je pas echt begrijpt als je ervan binnenuit naar kijkt.

Vanuit het binnenkant-perspectief zien we hoe de verwachtingen van de onderzoekers/ begeleiders en de praktijkmensen uiteenlopen. Greet en Eline willen meteen starten met activiteiten om bewoners actiever en gelukkiger te zien. Het binnenkant-perspectief geeft hierover geen oordeel. Het onderzoekt hoe de betekenisverleningsprocessen in de praktijk vorm krijgen waarbij er soms sprake is van soepel verlopende interactiedynamieken en soms van gesprekken die allerlei tegenstellingen en verschillen van inzicht blootleggen.

Welke aanpak de voorkeur krijgt is niet op voorhand te zeggen. Dat zal zich pas gedurende allerlei verschillende gesprekken uitkristalliseren. Enerzijds zijn er de gesprekken om het onderzoek überhaupt op de afdeling mogelijk te maken. Maar dat veronderstelt niet automatisch dat de begeleiders het mandaat hebben om met de structuur (het plan) te beginnen. Er is namelijk sprake van een vorm van actieonderzoek (Participatief Actie Onderzoek) waarbij men de mensen in de praktijk bagage meegeeft om te leren en goed voor zichzelf te zorgen. Er is met andere woorden ook een moreel imperatief om juist goed te luisteren naar de ervaringen en meningen van de mensen in de praktijk en daarom wellicht juist te starten bij de concrete acties.

Tegelijkertijd is er ook onzekerheid en twijfel onder de vrijwilligers en assistenten. Zij vragen zich af of ze wel iets toe te voegen hebben. Ook de begeleiders ervaren dit vermoedelijk: 'Hmm, we hadden deze sessie toch zo goed voorbereid en nu gebeuren er allerlei dingen die we niet verwachtten. Wat moeten we nu doen?'. Er is met andere woorden vanuit het binnenkant-perspectief een wirwar van korte en langere, formele en informele gesprekjes rondom deze en aanpalende thema's ontstaan.

Een spontane vondst van Eline om een rollenspel te doen brengt nieuwe energie. Het illustreert hoe onverwachte suggesties in een zelfordenend proces kunnen leiden tot snelle actie. Haar inbreng wordt verwelkomd als een gewaarde variatie om met nieuw elan aan de slag te gaan.

3.3 Data-analyse en rapportage

In de vierde druk van "*Wat is onderzoek?*" benoemt Nel Verhoeven (2010) de fase *data-analyse en rapportage*, waarin verzamelde gegevens uit een praktijkgericht onderzoek systematisch worden geanalyseerd en de bevindingen duidelijk worden gerapporteerd. In de zevende druk (2022) vervangt zij deze fasen met de termen *evalueren en adviseren*. Hiermee legt zij de nadruk op een bredere benadering: niet alleen het interpreteren en presenteren van data, maar ook het beoordelen van de betekenis en relevantie ervan voor de praktijk. Dit omvat het formuleren van concrete adviezen op basis van de resultaten en het reflecteren op de bruikbaarheid voor duurzame verbeteringen.

De impact en doorwerking van onderzoek worden voornamelijk behandeld in de laatste fase, 'evalueren en adviseren'. Hierin worden de resultaten van het onderzoek bekeken en omgezet in aanbevelingen voor de praktijk.

Het proces van 'het tot stand brengen van impact' binnen dit project was dynamisch, iteratief en allesbehalve lineair. Vanaf het begin waren er concrete interacties die zichtbaar verschil maakten, zoals bewoners die spontaan taken oppakten of teamleden die zich sterker verbonden voelden. Zoals een deelnemer opmerkte: "Gewoon door te doen, dagelijkse activiteiten, leer je het ook. Je probeert iets, ziet reacties en leert meer."

Hoewel de wens om bewoners meer te betrekken breed werd gedeeld, was de uitvoering chaotisch en soms frustrerend. Verschillen in visie en inzet zorgden voor frictie, maar boden ook kansen voor wederzijds leren. Eline, een afdelingsassistent, verwoordde het: "Met betrekking tot mijn collega's is er meer een gevoel van samen doen. [...] Je leert elkaar op een andere manier kennen. Een beetje meer solidariteit."

De veranderingen waren geen resultaat van een strak plan, maar groeiden uit de wisselwerking tussen praktijkervaring, reflectie en de groepsbewogenheid. Frictie werd benut als motor voor verandering. Zoals een deelnemer reflecteerde: "Het stond niet in mijn taakomschrijving, maar ik denk nu na over wat ik meer kan doen." Hoewel het pad grillig was, verschoof de focus steeds meer naar het welzijn van bewoners en gedeeld eigenaarschap. Dit proces toont dat impact ontstaat uit het omgaan met complexiteit en onzekerheid, niet uit controle alleen.

Als we kijken naar bovenstaand kader, dan vindt impact voortdurend plaats. Namelijk wanneer personen interacteren. Wanneer dit plaats vindt kan er het volgende gebeuren. De uitspraak van een ander kan genegeerd worden maar ook worden gezien als waardevolle aanvulling. In beide gevallen treedt impact op. Wanneer men enthousiast is zal men hierop handelen of in vervolgesprekken dat wat gezegd is inbrengen. Linksom of rechtsom; er is dus altijd sprake van impact.

Kleine interacties konden een groot verschil maken: "Door het gewoon te doen", "te experimenteren", "goed op te letten en ervan te leren". Het binnenkant-perspectief sluit aan bij wat er gebeurt waarbij niets wordt uitgesloten. De voortdurende wisselwerking gaat ook voorbij aan het volledige zicht en begrip van de onderzoekers. Gewoonweg omdat ze nooit bij alle gesprekken aanwezig zijn die er in en om een onderzoek gevoerd worden. Terwijl de zich verder ontwikkelende betekenisgeving zonder hen weldegelijk doorgaat. Betekenisverlening en impact stoppen niet als de onderzoekers er niet bij zijn. Het lijkt ook zelfordenend van karakter te zijn.

De richting en uitwerking van impact en betekenisverlening kan volgens het binnenkant-perspectief dan ook niet eenzijdig worden gemanaged, gestuurd of aangebracht. Althans niet door mensen die buiten de

'Kruisende lijnen'

interactie staan. Daarbij geldt bovendien dat de ontwikkelingen die vanuit de kluwen aan interactiepatronen tijdens de koffie, op weg naar huis, tijdens de meetings zelf, en ga zo maar door plaatsvinden, niet een-op-een noch lineair terug te herleiden zijn naar iemand of iets.

Dat is anders bij het klassieke impactdenken waarbij de focus niet ligt op dagdagelijkse interactionele¹³ patronen maar op vastgestelde doelen als de 'bewoners meer betrekken' of 'de teamdynamiek verbeteren.' Dit zou resulteren in het opstellen van een plan met duidelijke stappen, tijdlijnen en evaluatiemomenten. In de klassieke trant is impact een objectief meetbare grootheid. Daarbij zou succes bijvoorbeeld gedefinieerd worden in termen van kwantificeerbare indicatoren, zoals het aantal bewoners dat deelneemt aan activiteiten of het aantal verbeterpunten dat is geïmplementeerd.

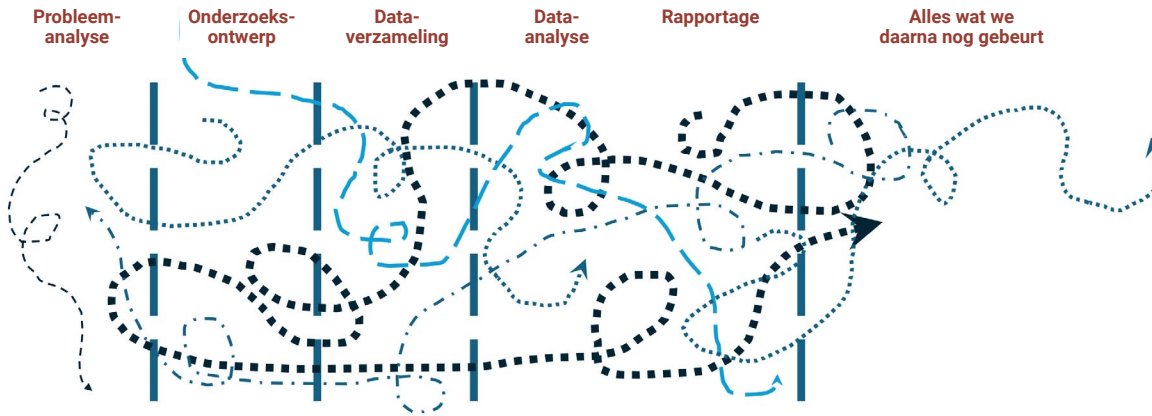
Beide perspectieven vullen elkaar aan omdat in het binnen-perspectief duidelijk wordt dat het 'bepalen van impact' niet per se en niet alléén een geobjectiveerde activiteit is, waarbij alles wat zich bij een heel onderzoekstraject heeft afgespeeld langs een vooraf bedachte meetlat kan worden gelegd. Wel geeft het mogelijk richting en inspiratie.

3.4 Gevolgtrekkingen

Wat zie ik als kenmerkend voor het binnenkant-perspectief vanuit de spiegeling van mijn persoonlijke ervaringen aan de standaard fasen binnen praktijkgericht onderzoek?

- Het binnenkant-perspectief biedt een fundamenteel andere benadering van impact dan een puur doelgerichte of gestructureerde onderzoeksaanpak. Waar het klassieke impactdenken zich richt op overzicht, planmatigheid en objectieve meetbaarheid, laat het binnenkant-perspectief juist zien hoe impact zich in de dagelijkse praktijk ontwikkelt: in gesprekken, door intuïtieve beslissingen en onverwachte wendingen. Impact is geen vooraf vastgelegde uitkomst, maar een voortdurend proces dat in interacties betekenis krijgt. In elk gesprek opnieuw en altijd en overal anders. Deze invalshoek benadrukt dat impact niet alleen het resultaat is van geplande interventies, maar ook ontstaat in spontane momenten, stilzwijgende erkenning of het terloops delen van ideeën.
- Het binnenkant-perspectief laat zien dat er altijd sprake is impact. Als mensen elkaar ontmoeten, met elkaar bij de lunch spreken, een project met elkaar uitvoeren, samen een onderzoek uitvoeren: in al die gevallen is er sprake van dynamische interactie, waarbij mensen al reagerend op elkaar tot betekenisgevingen komen van datgene dat ze doen en meemaken. Via deze route is het voor mensen

onmogelijk om géén impact te hebben. Impact vat ik daarbij op als een veranderende betekenisgeving; als nieuwe ideeën over wat voor ons (diegenen die met elkaar in gesprek zijn) 'waar' is; gedeelde gedachten over wat we van een onderzoekactiviteit vinden; wat we steeds belangrijker dan wel minder belangrijk gaan vinden, etc. Steeds gaat het hier om continu veranderende en zich op den duur *uitstabiliserende* betekenisgevingen die ontstaan gedurende concrete interactiedynamieken.

Figuur 1

- Dát is impact maar óók vervolgens dat men die beelden in stand willen houden en verdedigen¹⁴. Dat geldt bijvoorbeeld voor de onderzoeksfases en het belang ervan. Sommigen benadrukken het belang ervan. Anderen willen 'gewoon beginnen'. De uitkomst is het gevolg van de talloze interacties die eraan voorafgaan. Of het is een spontane actie die ervoor zorgt dat in het kader op pag. 29 de boel weer op gang komt met een rollenspel. Ook houden interacties zich niet aan de voorgedefinieerde onderzoeksfases. Ook voorafgaand aan en na de concrete uitvoering van een onderzoek zullen er tal van gesprekken gaande zijn, waarin (soms) betekenis wordt gegeven aan dat onderzoek. Zo is het zeker niet ondenkbaar dat er kort na een onderzoek een aantal 'impacts' worden opgeschreven in een formeel onderzoeksrapport, maar dat er daaromheen en soms zelfs tijden later zich ook hele andere richtingen over de impact van dat onderzoek kunnen ontwikkelen (zie figuur 1). Dat is wellicht de belangrijkste gevolgtrekking uit de spiegeling hierboven. Kortom: niets staat vast, en zelfs dat niet.
- Het binnenkant-perspectief vraagt om een aanpak die niet alleen gericht is op vooraf bepaalde meetcriteria, maar ook oog heeft voor de fluïde en soms ongrijpbare manier waarop betekenisgeving plaatsvindt. Impact kan zich uiten in zichtbare transformaties, maar ook in subtiele processen zoals onzekerheid, aarzeling of de manier waarop een opmerking blijft resoneren in latere gesprekken.

Dit betekent dat onderzoek naar impact niet alleen een analyse van uitkomsten vereist, maar ook een flexibiliteit, gevoeligheid en alertheid voor hoe betekenis zich ontwikkelt in de relaties tussen betrokkenen; zowel voor, na als tijdens een onderzoek.

Tegelijkertijd betekent dit niet dat het binnenkant-perspectief het SLM en het werken met een normatieve onderzoekscyclus uitsluit. Beide perspectieven zijn nodig en vullen elkaar aan. Waar het SLM en de onderzoekscyclus helpen om structuur en richting aan te brengen, verschaft het binnenkant-perspectief de taal en concepten om inzicht te krijgen hoe impact zich ontwikkelt in de alledaagse praktijk. Dit heeft gevolgen voor hoe we impact onderzoeken: niet als een vaststaand gegeven dat achteraf wordt gemeten, maar als een dynamisch en relationeel proces dat zich gaandeweg vormt en steeds opnieuw betekenis krijgt. Dat vraagt om onderzoeksmethoden die ruimte laten voor onzekerheid, improvisatie en de eigen logica van het proces zelf.

Kortom

Het binnenkant-perspectief biedt een ander inzicht in hoe betekenis en impact ontstaan in onderzoek en praktijk. Door te focussen op dagelijkse interacties, onzekerheden, emoties en historische contexten, biedt het een rijke en genuanceerde benadering van onderzoek en verandering. Dit perspectief vraagt om methodes die niet proberen om de dagelijkse complexiteit in interacties aan banden te leggen, maar om kennis en inzichten uit de complexiteitstheorie te gebruiken als analogie voor het begrijpen en inzichtelijk maken van wat er tijdens de interactiedynamieken bij praktijkgericht onderzoek gebeurt.

4. Onderzoeksagenda lectoraat: Impact als respons-abiliteit

De onderzoeksagenda richt zich op het verdiepen van ons begrip van impact als een dynamisch proces dat ontstaat in de dagelijkse gang van zaken. Hoe manifesteert impact zich? En hoe kunnen zowel onderzoekers als zij die bij praktijkgericht onderzoek betrokken zijn omgaan met en onderzoek doen naar impact, waarbij het op een geheel andere manier begrepen wordt als vandaag-de-dag normaal gevonden wordt?

Ook zal er onderzoek gedaan moeten worden naar interventies die geschikt zijn om de doorleefde ervaring van en betekenisgeving aan impact aan de oppervlakte te brengen. Daarbij gaat het bijvoorbeeld niet om één betekenisgeving, maar om tal van parallelle betekenisgevingen die zich in verschillende gesprekken ontwikkelen en die gedurende het onderzoek zowel steeds stabielere kunnen worden, of juist sterk kunnen veranderen. Hoe ontleed je dat?

In de voorgaande hoofdstukken hebben we de kenmerken van het binnenkant-perspectief geschetst. In plaats van deze te herhalen, wil ik hier een beknoptere omschrijving geven van wat impact zou kunnen betekenen vanuit deze optiek:

“Impact is een dynamisch proces van betekenisgeving dat ontstaat wanneer mensen in interactie een praktijkgericht onderzoek en zijn elementen bespreken en er gezamenlijk betekenis aan geven. Dit gebeurt binnen bestaande relaties, routines en machtsstructuren, waarbij betrokkenen – ook zonder de onderzoeker – tot uiteenlopende, soms stabiele en soms veranderende interpretaties komen. Impact manifesteert zich in individuele inzichten, gedragsveranderingen, organisatorische aanpassingen, beleidsontwikkelingen, nieuwe werkwijzen of materiële uitkomsten zoals instrumenten, producten of interventies. Deze kunnen worden gezien als gestolde betekenisgevingen en dus als resultaten van betekenisvolle interacties. Impact is geen vast eindresultaat dat door één actor wordt bepaald, maar een meanderend proces van betekenisconstructie binnen gesprekken, praktijken en contexten.

4.1 Ambitie en focus lectoraat

Het lectoraat streeft ernaar om impact te begrijpen en versterken als een dynamisch proces dat ontstaat in betekenisvolle interacties. Onze ambitie is om:

- 1** Inzicht te creëren in hoe impact tot stand komt binnen complexe sociale systemen
- 2** Onderzoekers te ondersteunen bij het reflecteren op en verbeteren van hun impactpraktijk
- 3** Vernieuwende onderzoeksmethoden ontwikkelen die de diverse dimensies van impact vangen en verrijken

Met deze ambitie willen we een transformatie teweegbrengen in hoe impact wordt begrepen, onderzocht en gerealiseerd binnen praktijkgericht onderzoek.

4.2 Onderzoekslijnen

Vanuit het binnenkant-perspectief ontwikkelt de onderzoeksagenda zich langs drie onderling verbonden onderzoekslijnen. Dit is geen statisch gegeven, maar een doorlopend proces dat zich blijft ontwikkelen - ook na het uitbrengen van deze rede. Het pad ontstaat terwijl we het in diverse windrichtingen bewandelen. De onderzoekslijnen richten zich op:

- I Het begrijpen en onderzoeken van impact vanuit de binnenkant**
- II Professionalisering van impactonderzoek**
- III Methodologische vernieuwing**

Het binnenkant-perspectief biedt een fundamenteel andere kijk op impact dan gangbaar is binnen het huidige praktijkgerichte onderzoek. Wat is er nodig om deze perspectiefwisseling te realiseren, zodat onderzoekers niet alleen conceptueel, maar ook in de praktijk daadwerkelijk vanuit het binnenkant-perspectief werken?

In tabel 2 werk ik deze onderzoeksthema's uit in proposities voor mogelijke onderzoeksvragen. Ik heb me hierbij ook laten inspireren door mijn analyses van de voorbeeldonderzoeken in hoofdstuk een en de reflecties op mijn eigen onderzoeks-praktijkervaringen in hoofdstuk drie. Deze proposities voor onderzoeksvragen staan in tabel 2. Hiermee wil ik een gevoel geven voor de scope en kleurschakering van het onderzoek van mijn lectoraat. Het gesprek met collega's en anderen in combinatie met het theoretische-conceptuele onderzoek zal hiervoor een verdere definitieve uitwerking bieden^{15/16}.

Impact als dynamische interactie

Hoe ontwikkelen en beïnvloeden dagelijkse interacties tussen alle betrokkenen in praktijkgericht onderzoek de vorming en betekenis van de impact van datzelfde onderzoek?

Welke rol spelen verschillende actoren bij het tot stand komen van betekenisgevingen aan het praktijkgerichte onderzoek:

- a) in de fase van het tot stand komen en ontwerpen van dat onderzoek, het verkrijgen van financiële middelen en steun, et cetera,
- b) bij de concrete uitvoering van dat onderzoek in en bij de betrokken organisaties,
- c) bij de fase van het formele opleveren van de onderzoeksresultaten en de feitelijkke betekenisgevingen die zich in die context en ook daarna over het onderzoek ontwikkelen?

De onderzoeker als deelnemer

Wat ervaren onderzoekers-zelf bij het opzetten en ontwerpen van onderzoek, het uitvoeren en afronden ervan? Welke impact (als betekenisvolle ervaringen) heeft het onderzoek op de onderzoeker-zelf?

En op welke wijze beïnvloedt dat de (interacties over de) impact-betekenisgevingen van al de andere betrokkenen bij het onderzoek?

Impact zonder vaste meetlat

Hoe ontwikkelen zich verschillende beelden en betekenissen van impact vóór, tijdens en na een onderzoeksproject, en hoe verhouden deze zich tot elkaar?

Hoe manifesteren geformaliseerde uitspraken over de impact van een onderzoek zich als 'gestolde betekenisgevingen', en welke interactieprocessen liggen hieraan ten grondslag?

Methoden voor fluide impact

Hoe kunnen we met onderzoek de betekenisverlening en interactie rondom impact versterken en stimuleren, en welke onderzoeksdesigns zijn hiervoor geschikt?

Hoe beïnvloedt de methodologische aanpak van het onderzoek de wijze waarop betrokkenen betekenis geven aan het proces en de uitkomsten?

De belichaamde en artistieke dimensies van impact

Hoe kunnen artistieke en creatieve benaderingen het proces van betekenisgeving rond praktijkgericht onderzoek verdiepen en verrijken?

Welke rol spelen non-lineaire, intuïtieve en belichaamde interactievormen in het collectieve proces van betekenisgeving aan onderzoek?

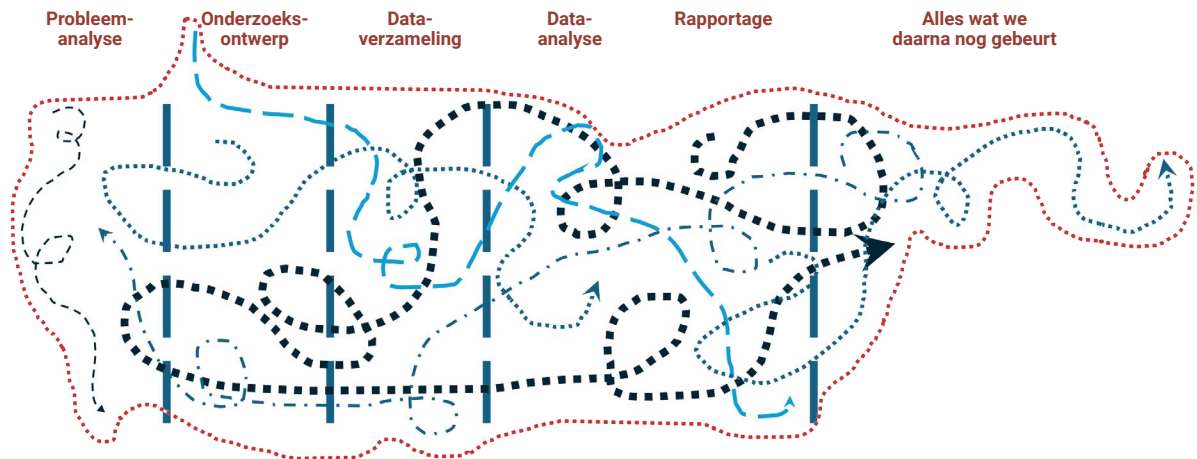
Tabel 2

I. Het begrijpen en onderzoeken van impact vanuit de binnenkant

Het vanuit de binnenkant begrijpen en onderzoeken van impact brengt zowel empirische- als theoretisch-conceptuele onderzoeksopgaven met zich mee. Empirisch gezien vraagt het om onderzoek naar impact als een dynamisch en interactief fenomeen. Tegelijkertijd is er theoretisch en conceptueel werk nodig om het emergente en complexe karakter van impact taal te kunnen geven, zodat het beter te begrijpen is en theoretische inzichten hierover verder verdiept kunnen worden.

A. Empirisch onderzoek naar impact als interactief proces

In deze rede presenteer ik impact als een emergent en voortdurend veranderend resultaat van dynamische interactieprocessen. Dit perspectief brengt nieuwe onderzoeksthema's met zich mee, waarbij de focus ligt op de concrete interactieprocessen en dynamieken waarin zich betekenissen rond de impact van praktijkgericht onderzoek ontwikkelen. Hoe verlopen deze interacties? Welke emoties spelen een rol? En hoe ontstaan afhankelijkheids- en machtsverhoudingen binnen deze dynamiek? In figuur 2 wordt deze onderzoeksfocus weergegeven met een rode stippellijn. Het omvat alle fasen die eerder in figuur 1 zijn beschreven en samen het empirische domein van het onderzoek vormen.

Figuur 2

Naast het bestuderen van deze interactiedynamieken is het essentieel om concepten, begrippen en theoretische perspectieven te ontwikkelen die houvast bieden bij de analyse ervan. Daarom richt het onderzoek zich tevens op het structureren en verdiepen van de theoretische basis rond impact als interactief proces.

B. Theoretisch-conceptueel kader

Theoretisch-conceptueel onderzoek is noodzakelijk om het binnenkant-perspectief verder te ontwikkelen en te verdiepen. Van Vliet (2022) stelt dat de gangbare theoretische kaders voor het bestuderen en vormgeven van impact onvoldoende recht doen aan de non-lineaire, onvoorspelbare en complexe dynamieken waarin impact als betekenisgevingsproces tot stand komt.

In mijn lectorale onderzoek richt ik mij op de dominante theoretische perspectieven binnen het impactonderzoek en de onderliggende aannames ervan. Waar een positivistische benadering impact beschouwt als een objectief meetbaar fenomeen, ziet een sociaal-constructionistisch perspectief impact als een betekenisgevend proces binnen menselijke interactie (Auweraert & Niessen, 2024). Daarnaast wil ik alternatieve theoretische kaders verkennen die beter recht doen aan de non-lineariteit en complexiteit van deze interactiedynamieken.

Vragen die hierbij centraal staan zijn: Welke kernconcepten en theoretische kaders zijn essentieel om interactiedynamieken goed te kunnen onderzoeken? Hoe kunnen deze dynamieken in concepten worden gevat en geïnterpreteerd? En tot welke nieuwe theoretische inzichten leidt het empirische onderzoek? In paragraaf 4.3 licht ik drie theoretische perspectieven toe die ik op dit moment als veelbelovend beschouw voor het onderzoeken van de 'binnenkant' van impact.

C. Meta-analyse van impactgerichtheid

Naast de eerdergenoemde thema's wil ik een derde thematiek verkennen: impactgerichtheid als onderzoeksobject oftewel de meta-analyse van impact. Het binnenkant-perspectief vraagt niet alleen aandacht voor de impact van onderzoek, maar ook voor hoe en waarom impact centraal wordt gesteld.

In veel praktijkgericht onderzoek staat impact expliciet centraal. Bij nadere analyse blijkt deze focus echter voort te komen uit diverse – en soms tegenstrijdige – motivaties. Dit varieert van oprecht maatschappelijk engagement en de wens om bij te dragen aan een betere samenleving, tot strategische overwegingen, zoals het vergroten van de kans op financiering. Daarnaast speelt de ervaren 'dwang tot impact' een rol: onderzoek móet impact hebben om serieus genomen te worden.

De kernvraag die hieruit voortkomt, is: welke impact heeft de nadruk op impact zelf? Een sterke focus op impact kan namelijk de onderzoeksopzet beïnvloeden en sturen hoe de onderzoeker omgaat met betrokkenen en deelnemers. Tegelijkertijd brengen deze betrokkenen en deelnemers hun eigen verwachtingen, behoeften en beperkingen met zich mee. Tijdens het onderzoek komen deze verschillende perspectieven samen in interacties, waarin wederzijdse verwachtingen niet alleen zichtbaar worden, maar ook de richting en uitkomsten van het onderzoek mede vormgeven.

II. Professionalisering van impactonderzoek

A. Ontwikkeling van een reflexieve onderzoekspraktijk

Binnen het lectoraat *Impact als respons-abiliteit* streef ik ernaar de scheidslijn tussen professionalisering en onderzoek naar impact te laten vervagen. Het binnenkant-perspectief vraagt om een andere kijk op de rol en positie van onderzoekers. In plaats van objectieve buitenstaanders worden zij gezien als actieve deelnemers die, in interactie met elkaar en met alle betrokkenen, gezamenlijk betekenis geven aan wat zij ervaren – en daarmee aan de ‘impact’ zelf.

Zoals ik al eerder heb aangegeven (en zoals ik zelf heb ondervonden), is het een uitdaging om het binnenkant-perspectief – aangevuld met passende theoretische kaders – in zijn volle breedte en diepte te omarmen. Het dominante discours over impact heeft zijn sporen nagelaten: telkens weer vervallen we (óók ikzelf) in de neiging om impact te beschouwen als een noodzakelijk, uniform, voorspelbaar en meetbaar resultaat van praktijkgericht onderzoek. Om deze reflexieve onderzoekspraktijk verder te ontwikkelen, is het essentieel om stil te staan bij de aannames die ons denken sturen en ons onderzoek beïnvloeden.

B. Collectief leren

Een cruciale stap in dit proces is het gezamenlijk verkennen van interactiedynamieken rond impact, met behulp van actiegerichte en narratieve onderzoeksmethoden. Door samen met andere onderzoekers deze dynamieken in de praktijk te onderzoeken en hierop te reflecteren, kunnen we een meer reflexieve benadering ontwikkelen. Dit houdt in dat we kritisch kijken naar onze (vaak impliciete) theoretische aannames en ons afvragen in hoeverre deze bijdragen aan een dieper begrip van impact.

Juist deze reflexiviteit stelt ons in staat om ons steeds verder te verdiepen in alternatieve theoretische perspectieven die nodig zijn om de complexiteit van impactdynamieken te doorgronden. Om dit leerproces te ondersteunen, organiseren we masterclasses¹⁷ waarin deelnemers al experimenterend en verkennend werken aan het begrijpen en doorgronden van impact. In deze masterclasses staat de kritische reflectie op impliciete theoretische uitgangspunten centraal, waardoor onderzoekers zich bewuster worden van hoe zij impact conceptualiseren en onderzoeken.

III. Methodologische vernieuwing

In mijn onderzoek naar impact staat het binnenkant-perspectief centraal. Dit perspectief bestudeert impact in de concrete context waarin deze zich voordoet (in situ), zowel voorafgaand aan, tijdens, als na het feitelijke onderzoek. De kernvraag hierbij is hoe impact betekenis krijgt in verschillende interacties en hoe deze betekenisgevingen vervolgens doorwerken op onderzoekgerelateerde activiteiten.

'Kruisende lijnen'

A. Auto-etnografische methoden

Een van de onderzoeksmethoden die ik in deze benadering wil toepassen, is auto-etnografisch onderzoek, waarbij onderzoekers hun eigen praktijk verkennen via reflectieve narratieven. Deze individuele reflecties worden vervolgens verdiept binnen een *impact-gilde*: een gemeenschap van onderzoekers die systematisch samenwerken aan het begrijpen en versterken van impact door middel van kritische dialoog en gezamenlijke reflectie.

Dit collectieve reflectieproces genereert op zichzelf een nieuwe interactiedynamiek, waarin bestaande betekenissen verder kunnen worden uitgediept of juist nieuwe betekenisgevingen kunnen ontstaan. In tegenstelling tot hypothese-toetsend onderzoek of onderzoek met vooraf vastgelegde onderzoeksvragen, ligt de nadruk hier op het ontdekken van onverwachte en verrassende inzichten.

Naast auto-etnografisch onderzoek, waarin de ervaringen van onderzoekers met het uitvoeren van praktijkgericht onderzoek centraal staan, wil ik – in lijn met het binnenkant-perspectief – ook de *perspectieven van alle andere betrokkenen belichten*. Dit houdt in dat niet alleen de onderzoekers reflecteren, maar dat ook de interactiedynamieken en betekenisgevingen van andere deelnemers systematisch worden onderzocht.

Om deze bredere auto-etnografische aanpak te verkennen, wil ik experimenteren met nieuwe methoden, zoals het regelmatig sturen van korte vragen via WhatsApp aan alle betrokkenen. Bijvoorbeeld: *“Met wie praat je op dit moment vooral over het onderzoek? En welke betekenis heeft het onderzoek nu voor jou?”* Op deze manier worden niet alleen de onderzoekers gestimuleerd tot zelfreflectie, maar ontstaat er inzicht in hoe betekenisgeving zich ontwikkelt binnen de bredere onderzoeksgemeenschap – hoe deze verschilt per moment en persoon, en hoe die dynamiek zich vervolgens ontvouwt.

B. Participatief Actie Onderzoek (PAR)

Participatief actieonderzoek vanuit het binnenkant-perspectief biedt een krachtige methodiek voor het begrijpen en faciliteren van verandering in complexe omgevingen zoals de gezondheidszorg. Recent onderzoek door ons laat zien dat deze benadering transformatie faciliteert door gelijkwaardige samenwerking en voortdurende reflectie (Harten, Ernst-Kruis, Niessen, & Abma, submitted; Harten, Niessen, Abma, & Koksma, submitted). Wanneer we dit combineren met inzichten uit sociale complexe adaptieve systemen, wordt duidelijk hoe verandering zich organisch ontwikkelt binnen gedecentraliseerde structuren. Deze gecombineerde benadering toont aan dat echte transformatie niet centraal wordt aangestuurd, maar ontstaat uit lokale interacties en betekenisgeving. Dit vraagt om het omarmen van onzekerheid, het nemen van risico's en het tonen van kwetsbaarheid. Ook vereist het tolerantie voor periodes van schijnbare stilstand, waarin ruimte ontstaat voor nieuwe vormen van samenwerking en innovatie. Hierdoor kunnen systemen niet alleen reageren op urgente problemen, maar ook duurzaam adaptief en veerkrachtig worden (Harten, Ernst-Kruis, Niessen, & Abma, submitted; Harten, Niessen, Abma, & Koksma, submitted).

C. Artistieke onderzoeksmethoden

Artistieke methodologieën stellen me in staat om de synergie tussen wetenschap en kunst na te streven en te omarmen (De Vries, 2018). Het betreft hier methodologieën onder de noemers 'artful-science' of 'scientific art' (De Vries, 2018). Deze methodieken maken het mogelijk om het procesgerichte, emotionele en belichaamde karakter van impact binnen interactie te verkennen.

Impact ontstaat in interactie en krijgt betekenis door continue wisselwerking. Dit vraagt om onderzoeksmethoden die niet alleen analyseren, maar ook meedoen. Artful science benadert impact als een proces dat groeit binnen relaties en ervaringen, in plaats van een vaststaand resultaat. Artful science brengt artistieke en wetenschappelijke werkwijzen samen om impact niet alleen te meten of beschrijven, maar ook te ervaren en te delen. Deze benadering doorbreekt de scheiding tussen onderzoek en praktijk door impact te zien als een dynamisch proces dat ontstaat in interactie, in plaats van als een vooraf bepaalde uitkomst.

Samenhang tussen de onderzoekslijnen

De drie onderzoekslijnen vormen samen een geïntegreerde aanpak voor het begrijpen en onderzoeken van impact vanuit het binnenkant-perspectief. Het theoretische, empirische en meta-fundament uit de eerste onderzoekslijn voedt de professionalisering van onderzoekers in de tweede lijn, terwijl de methodologische vernieuwing in de derde lijn de gereedschappen aanreikt om dit in de praktijk vorm te geven. Deze wisselwerking is essentieel: waar de theoretische inzichten helpen om interactiedynamieken te duiden, biedt de reflexieve praktijk nieuwe perspectieven op deze theorieën, ondersteund door innovatieve onderzoeksmethoden die het mogelijk maken om de complexiteit van impact te vangen. Zo ontstaat een coherent programma waarin theorie, praktijk en methodologie elkaar niet alleen aanvullen, maar ook uitdagen en verrijken in een voortdurende dialoog.

4.3 Drie invalshoeken

In deze paragraaf bespreek ik een aantal theoretische perspectieven die ik inzet om de concrete, dagelijkse praktijk van impact in praktijkonderzoek te karakteriseren en complexificeren. Ze helpen me om verschijnselen, zoals impact, beter te begrijpen door structuur aan te brengen in observaties waardoor losse vaak ogenschijnlijk willekeurige gebeurtenissen of interacties in een samenhangend kader geplaatst kunnen worden. Ze bieden begrippen, categorieën en modellen waarmee ik patronen kan herkennen, relaties kan duiden en meer systematisch kan analyseren, in plaats van alleen losse indrukken te verzamelen. Vaak is dit ook een proces waarbij je verschillende theoretische vergezichten gebruikt. Jackson en Mazzei (2011, 2013) noemen dit *thinking with theory*.

In het onderzoek dat ik in het kader van mijn lectoraat zal uitvoeren wil ik me laten inspireren door drie verschillende invalshoeken: de sociale-complexiteitstheorie, het enactivisme en het begrip afhankelijk ontstaat (Pratītyasamutpāda) uit de boeddhistische zijnsleer (ontologie). Deze drie invalshoeken vullen elkaar volgens mij op een veelbelovende manier aan in het begrijpen hoe impact zich ontwikkelt in continue interactie, niet-lineaire dynamiek en wederzijdse beïnvloeding binnen sociale systemen.

Om inzicht, maar ook een gevoel te krijgen bij de theoretische perspectieven, zou ik kunnen proberen een samenvatting te geven met hierin de meest centrale kenmerken. Deze omschrijvingen bieden wel inzicht maar zeker geen gevoel. In plaats daarvan omschrijf ik de theoretische perspectieven in de vorm van een metafoor.

In mijn ervaring kan een metafoor het bekende met het onbekende te verbinden, waardoor concepten makkelijker te begrijpen zijn. Het is ook mijn ervaring dat metaforen de verbeelding stimuleren en ze voorzien van een visuele en emotionele lading.

Op de volgende pagina's bespreek ik de sociale complexiteit als 'De wilde tuin', het enactivisme als 'De dansstudio' en het concept afhankelijk ontstaan (Pratītyasamutpāda) als het 'Kosmische spinnenweb.' In de toekomst zal ik deze theoretische perspectieven gebruiken in de vorm van *thinking with theory* van Jackson en Mazzei (2011, 2013). Dit is een methodologische benadering, waarin theoretische concepten actief worden ingezet om kwalitatieve data te analyseren en interpreteren.

Hierbij beschouw ik theoretische inzichten en data niet als gescheiden elementen. Ze worden in dit proces met elkaar verweven: theorie biedt een lens om data te lezen, terwijl data op zijn beurt theorie kan verrijken of uitdagen. Dit wederkerige en niet-lineaire proces vraagt om een voortdurende beweging tussen data en theorie, waarbij nieuwe inzichten en vragen ontstaan.

Een belangrijk kenmerk is het gebruik van meerdere theoretische perspectieven, het zogenaamde '*plugging in*' (Jackson & Mazzei, 2011, 2013). Deze werkwijze voorkomt reductie van data tot eenvoudige categorieën en stimuleert het leggen van complexe verbanden. Bovendien vereist het proces een kritische houding tegenover de eigen interpretaties, waarbij vooronderstellingen worden geïnterrogateerd en nieuwe interpretatiekaders worden ontwikkeld. *Thinking with theory* biedt zo een dynamische en reflexieve manier om de rijkdom en complexiteit van kwalitatieve data te verkennen en te begrijpen.

Wilde wijsheid: wat tuinen ons leren over sociale complexiteit

Sociaal complexiteitsdenken is als een wilde tuin, maar dan eentje met meerdere microklimaten - wat Homan 'petrischaaltjes' noemt. In elk hoekje van de tuin ontstaan unieke biotopen waar bepaalde plantencombinaties gedijen. Net zoals mensen in organisaties zich verzamelen in informele groepjes waar ze betekenis geven aan wat er gebeurt.

De formele tuinarchitectuur - het veranderplan met zijn keurige paden en borders - is slechts de 'buitenkant'. De echte dynamiek zit in de 'binnenkant': de onzichtbare wortelsystemen die zich ondergronds vertakken, de zaden die spontaan ontkiemen, de insecten die kruisbestuiving verzorgen. Zo vormen zich wat Homan 'betekeniswolken' noemt - gedeelde interpretaties die als een soort microklimaat boven bepaalde delen van de tuin hangen.

De tuinman kan wel formeel snoeien en schoffelen (het 'publieke discours'), maar parallel daaraan ontwikkelt zich een 'subpublieke discours' - de eigenwijze groeikracht van de planten zelf. Sommige planten gedijen ondanks het geknutsel van de tuinman, andere juist dankzij het met rust gelaten worden. Net als bij Homans 'generative hot spots' ontstaan er spontaan plekken waar nieuwe combinaties tot bloei komen. De tuinman kan dit proces niet controleren, hooguit faciliteren door gunstige condities te scheppen. Want verandering komt niet uit het tuinplan, maar uit de organische interacties in de 'social fabric' zelf.

Zoals Homan benadrukt: organisatieverandering laat zich niet eenzijdig 'managen'. Datgene dat er gebeurt is het resultaat van wat er overal in de tuin gebeurt; welke interacties er overal gaande zijn en welke nieuwe dingen zich daarin ontwikkelen. Of juist niet. Waarbij datgene dat de tuinman doet net zoals alles wat er gebeurt een van de vele activiteiten is die er gaande zijn. Het is van tevoren simpelweg niet te voorspellen hoe de tuin zich zal ontwikkelen.

Voor goedwillende tuinmannen is dit iets lastigs om mee om te gaan. Goedwillende tuinmannen willen immers zo graag dat de tuin doet wat zij willen. Maar het sociale complexiteitsperspectief maakt duidelijk dat hoe harder de tuinman gaat proberen de zelf-orderende dynamieken in de tuin te beïnvloeden, hoe minder goed het doorgaans met de tuin zal gaan. 'Wie orde zaait zal chaos oogsten.'
(managementboek.nl/boek/9789056158880/wie-orde-zaait-zal-chaos-oogsten-walter-baets)

Bron: (Homan, 2013, 2016; Homan & Wetzels, 2024; **Harten, Niessen, Koksma, & Abma, submitted**; Van Nistelrooij, & Homan, 2019; Simon, 2017).

Impact in beweging: enactivisme

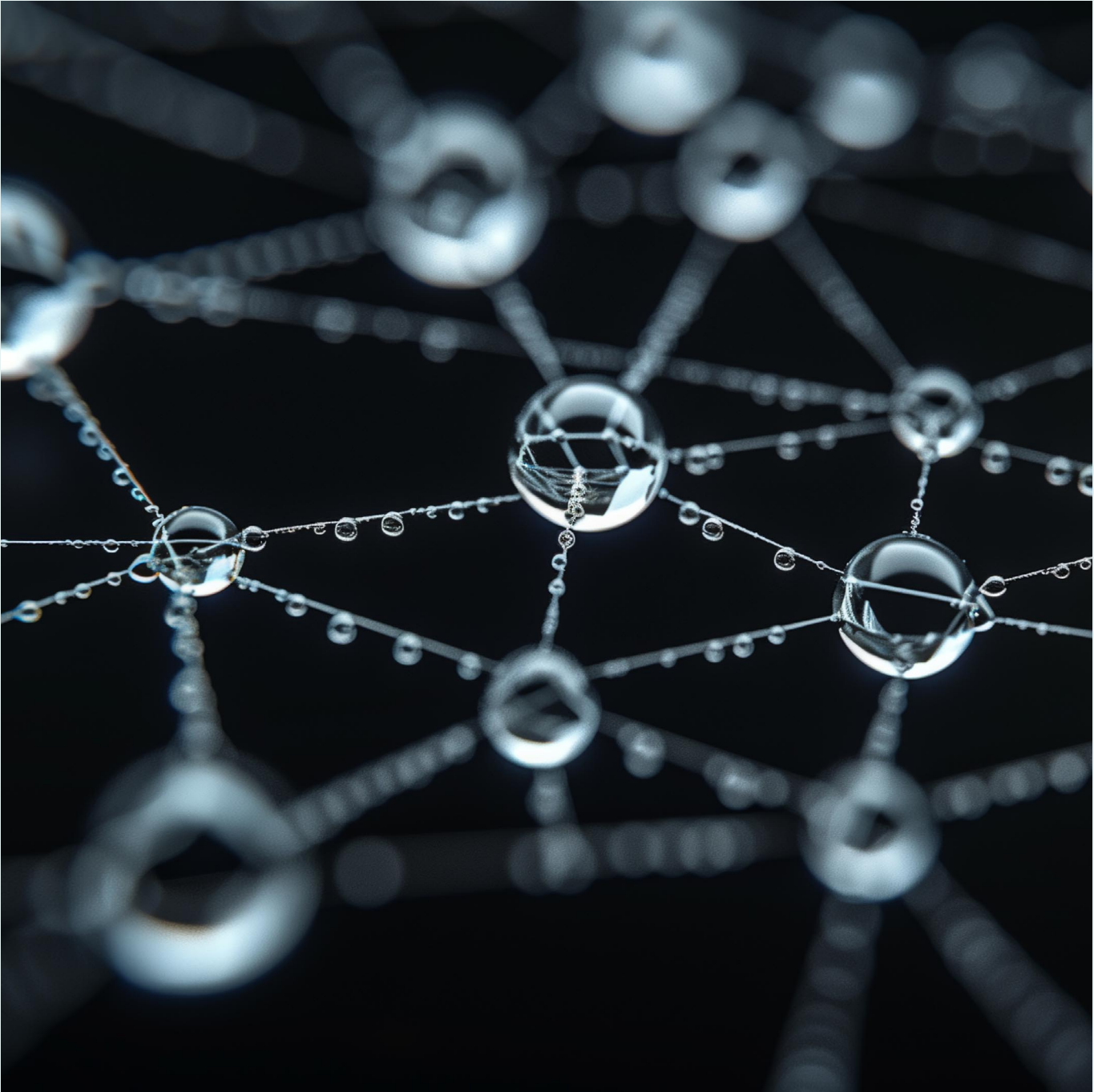
In de dansstudio ontstaat betekenis in de beweging zelf. Dansers scheppen geen vaste uitkomsten, maar ontdekken nieuwe mogelijkheden in hun directe samenspel met de muziek, de ruimte en elkaar. Elke stap, elke draai, elke improvisatie is een moment waarin het lichaam denkt en ontdekt. De vloer resoneert mee, de spiegels vangen niet alleen vormen maar ook intenties. Zelfs het zweet en de echo's van muziek gaan op in het weefsel van wat ontstaat.

In deze levende ruimte is expertise geen bezit maar een voortdurende wisselwerking. Dansers zijn geen uitvoerders van voorgeschreven bewegingen; ze zijn medeontwerpers van een realiteit die zich ontvouwt in elk moment. Hun lichamen lezen en antwoorden, vragen en luisteren, in een ononderbroken dialoog die dieper gaat dan woorden. Zo ontstaat een stroom waarin techniek en intuïtie, traditie en vernieuwing elkaar ontmoeten en verrijken.

De impact die hier ontstaat is tastbaar - in gespannen spieren, versnelde ademhaling, de elektrische spanning tussen bewegende lichamen. Het is een dans die zich niet laat vangen in vaste patronen maar leeft in de ruimte tussen structuur en vrijheid, tussen persoonlijke geschiedenis en gedeeld ritme, tussen wat we kennen en wat we ontdekken. Net zoals in het echte onderzoek ligt de magie in hoe alles samenkomt en elkaar beïnvloedt, waardoor iets nieuws kan ontstaan dat groter is dan wat we vooraf konden bedenken.

In deze studio wordt zichtbaar hoe kennis niet wordt gevonden maar ontstaat, hoe impact geen eindpunt is maar een dans van mogelijkheden. Het is een plaats waar lichamen denken, ruimte resoneert, en waar elke beweging een nieuwe wereld van betekenis kan openen,

Bronnen: (Davis & Sumara, 1997, 2005; **Niessen, Abma, Widdershoven, Van der Vleuten & Akkerman, 2008**; Sumara & Davis, 1997; Varela, Thompson, Rosch, 1991; Varela, 1999)

Het kosmische web van verbinding: afhankelijk ontstaat (Pratītyasamutpāda)

Stel je een gigantisch spinnenweb voor, glinsterend in het ochtendlicht, met dauwdruppels die als kleine spiegels elk ander deeltje van het web weerspiegelen. Dit web illustreert prachtig het boeddhistische wereldbeeld: alles in de werkelijkheid is met elkaar verbonden en beïnvloedt elkaar, zoals pratītyasamutpāda (afhankelijk ontstaan) beschrijft. Trek je aan één draad, dan vibreert het hele web mee. De dauwdruppels lijken in eerste instantie op zelfstandige objecten, maar als je beter kijkt, zie je dat ze voortdurend veranderen. Ze bewegen, vloeien samen of verdampen – ze hebben geen vaste essentie, zoals śūnyatā (leegte) ons leert.

Als je stil blijft en het web met aandacht observeert, zie je de subtiele patronen en verbanden die het geheel samenhouden. Elk briesje, elke nieuwe druppel beïnvloedt het hele web. Vanuit dit perspectief verandert onze blik op de wereld: we zien geen losse onderdelen meer, maar een groot, dynamisch systeem waarin alles samenkomt.

Net zoals een spin zorgvuldig met haar web omgaat, omdat het haar thuis is, nodigt deze metafoor ons uit om zorgvuldiger om te gaan met onze relaties en het ecosysteem waar we deel van uitmaken. Het web herinnert ons eraan dat niets op zichzelf staat en dat onze acties doorwerken in het geheel. Deze metafoor biedt een alternatief voor het idee dat we allemaal op ons eigen eiland staan. In plaats daarvan laat het zien hoe we allemaal deel uitmaken van een fijnmazig, levendig netwerk waarin wederzijdse afhankelijkheid en verbinding centraal staan.

Bronnen: (Garfield, 1995; Long, 2021; Macy, 1991; McMahan, 2008; **Niessen, 2022**; Russon & Russon, 2014; Somaratne, 2016; Tarab Tulku, 2014; Tarab Tulku & Landberg, 2014; Waldron, 2016)

4.4 Aanpak

Na mijn eerdere uitleg en uiteenzettingen zal het niemand verbazen dat de aanpak van het lectoraat geënt is op interactie. Het lectoraat gaat functioneren als broedplaats voor wisselwerking tussen onderzoekers. Maar ook als werkplaats van actiegerichtheid naar de manier waarop we onderzoek zullen doen. In dit proces 'maken we impact', 'reflecteren we erop', 'beelden het uit of schrijven erover.'

Deze interactieve benadering krijgt onder andere vorm in de masterclass *De impactopstelling*, die we binnen en buiten Fontys in onderzoekscollectieven piloteren. Het afgelopen jaar hebben we samen met de Fontys-lectoraten *Designing the Future* (Tessa Kramer) en *Sociale Veerkracht* (Mariël van Pelt), evenals met het lectoraat *Sociale Integratie* van Hogeschool Zuyd (Maja Ročak), al eerste ervaringen opgedaan met de impactopstelling. Ook de samenwerking rond de werking en methodiek van de impactopstelling reikt verder dan Fontys, waarbij we nauw samenwerken met het lectoraat *Onderzoekend Vermogen* (Daan Andriessen - Hogeschool Utrecht).

Daarnaast biedt de masterclass over het kwadrantenmodel een interactieve manier om te reflecteren op de aannames die ons onderzoek sturen en hoe deze onze perceptie van impact beïnvloeden. Recent hebben we hiermee ervaring opgedaan binnen het lectoraat *Transforming the Economy* (Arthur Kok). Ook hier verkennen we de werking en uitwerking van het model in samenwerking met anderen. Zo is Avans betrokken bij deze masterclass (Dr. Ann van der Auweraert), wat onlangs heeft geleid tot een gezamenlijk artikel in het *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*¹⁸. Ik ben enthousiast over deze vormen van interorganisatorische samenwerking, omdat ze niet alleen verschillende expertises verbinden, maar ook laten zien dat impact een landelijke dimensie heeft en een gedeeld thema is binnen hogescholen.

Als generiek impact lectoraat dragen we niet alleen bij aan individuele lectoraten, maar ook aan bredere samenwerkingsverbanden binnen Fontys, zoals de Centres of Expertise (CoE) en Kenniscentra (KC). Dankzij ons generieke karakter kunnen we potentieel meerwaarde bieden aan alle CoE's en KC's, en deze samenwerkingen behoren zeker tot de mogelijkheden. In de toekomst zullen we nauwer samenwerken met het Kenniscentrum *Leven Lang Ontwikkelen* (onder leiding van Anje Ros), het Centre of Expertise *Inclusive Society* (geleid door Dana Feringa) en het Kenniscentrum *Creative Economy* (onder leiding van Falk Hübner en Arthur Kok). Gezien onze positionering bij Fontys Mens en Gezondheid is er een directe link met het CoE *Health*, geleid door Janienke Sturm.

Het lectoraat werkt nauw samen met landelijke kennisorganisaties zoals de Vereniging Hogescholen en Regieorgaan SIA. Met andere lectoraten in Nederland die zich richten op impact en doorwerking bundelen we onze krachten om de zichtbaarheid van praktijkgericht onderzoek te vergroten.

4.5 Belang Fontys for Society

Deze rede naar impact vanuit het binnenkant-perspectief draagt op verschillende manieren bij aan de ontwikkeling van het praktijkgerichte onderzoek bij Fontys. Deze bijdragen manifesteren zich op vijf samenhangende gebieden, die elk een specifiek aspect belichten van hoe het binnenkant-perspectief het denken over en werken met impact verrijkt en transformeert:

1. **Het begrijpen en faciliteren van maatschappelijke verandering:** Door impact niet als een statisch eindresultaat te zien, maar als een dynamisch proces, draagt dit onderzoek bij aan een dieper inzicht in hoe verandering in de praktijk vorm krijgt. Dit sluit aan bij de ambitie van Fontys om praktijkgericht onderzoek te verbinden met maatschappelijke ontwikkeling en transformatie.
2. **Samenwerking en collectieve betekenisvorming:** Het onderzoek benadrukt dat impact niet alleen ontstaat door individuele acties, maar door continue interacties binnen netwerken. Dit benadrukt het belang van participatie, co-creatie en dialoog, zowel binnen onderzoekscollectieven als tussen onderzoekers en de samenleving. Voor Fontys betekent dit het versterken van samenwerkingsverbanden tussen instituten en met externe partners.
3. **Leren en professionaliseren binnen complexe systemen:** Door onderzoekers direct te betrekken in de praktijk en hen te laten reflecteren op hun rol en interacties, draagt dit onderzoek bij aan professionele ontwikkeling. Het stimuleert methoden die onderzoekers helpen om zich bewust te worden van complexe dynamieken en hierop te kunnen inspelen binnen hun eigen onderzoekspraktijk.
4. **Innovatie in onderzoeksmethoden:** De vernieuwing van onderzoeksmethodieken, zoals dialogische en artistieke benaderingen, biedt nieuwe manieren om impact te begrijpen, construeren en te ervaren. Dit maakt het mogelijk om verder te kijken dan traditionele evaluatiemodellen en recht te doen aan het radicale en fundamentele karakter van verandering. Deze methodologische innovatie verrijkt het onderzoeksrepertoire van Fontys.
5. **Kritisch perspectief op impact en effectiviteit:** Dit onderzoek stelt niet alleen vast hoe impact ontstaat, maar belicht ook kritisch de verwachtingen rondom impact binnen onze institutionele context. Het bevraagt de druk om altijd directe, meetbare resultaten te leveren en opent ruimte voor creativiteit, experiment en emergente processen die essentieel zijn voor betekenisvolle innovatie.

Door deze geïntegreerde aanpak draagt het onderzoek bij aan de kernmissie van Fontys for Society: het stimuleren van betekenisvolle verandering door praktijkgericht onderzoek dat recht doet aan de complexiteit en dynamiek van de samenleving, waarbij we niet alleen de praktijk veranderen, maar ook onszelf als onderzoekers en als instituut voortdurend ontwikkelen in responsieve dialoog met de maatschappij die we dienen.

Dankwoord

Sommigen van jullie weten dat ik jarenlang in een band heb gespeeld. Deze rede en dit dankwoord zijn als de songteksten van die band en ik hoop daarin nog lang te mogen blijven jammen. Jullie zijn de muzikanten die met ideeën, steun en energie melodie hebben gegeven aan 'Impact als responsabiliteit'. Elke noot, van akkoord tot subtiele harmonie, vertelt een verhaal van samenwerking en betrokkenheid. Alleen was het zeker niet de complete track geworden die nu in ieder geval in mijn hoofd en hart blijft nazingen.

Graag deel ik in de royalty's door een aantal mensen te bedanken. Ik wil Fontys Mens & Gezondheid ontzettend bedanken voor de warme ontvangst die ik heb ervaren bij mijn 'thuiskomst' - na een tour van een aantal jaren. Heel hartverwarmend. In het bijzonder Karen, de lectoren die bij FMG huishouden: Miranda, Teatske, Angelique, Pieterbas en last but not least Annemarie. In deze fase heb ik ook een warm ontvangst mogen ontvangen van Cees-Jan en Erik, met wie ik ook regelmatig sparde.

Belangrijk voor de input, steun, het meedenken van deze muzikale rede zijn de bandleden: Miranda, Anje, Eveline, Maria, Marieke, Cindy, Petra en Margo. Oprechte interesse en de wil om er samen echt iets van te maken. Ik heb ontzettend veel gehad aan jullie wijzigingen op de hoofdstukken als de nummers van het gehele repertoire. Ze zijn nu meer afgestemd op elkaar.

Ook wil ik Maaïke, Jos, Danae, Jean-Louis, Bregje, Eva, Dana, Lies, Johan en Nanny voor hun samenwerking en ook scherpe en opbouwende feedback bedanken. Ik voel me erdoor gedragen, als ook door de workshopleiders die het thema ieder op hun manier vertolkten: Margit, Thieme, Miranda, Anje, Marieke, Daan, Vivianne, Tessa, Ann, Danae, Iris, Marlinde, Cees-Jan en Ine. Super bedankt! En als crew op de achtergrond: dank je wel Frank, Angela, Tita, Baukje en Hans Horsten. Met Nard als dirigent van dit optreden.

Een bijzonder dank je wel voor Thijs, voor je niet aflatende energie en kritische inhoudelijke impulsen. Het was intensief en meer dan ik had durven hopen. Vergeet ook niet nog eens goed te kijken naar de omslag. Wie ook de naam Niessen draagt is Guus, verantwoordelijk voor het prachtige ontwerp daarvan. Dank je wel! En natuurlijk Josie, mijn steun en toeverlaat, die hem de genen schonk voor al deze creativiteit.

Rest me tot slot pap en mam te bedanken, die meegingen in het advies van één van mijn vroegere docenten van de lagere school, die zei: "Loat Thei maar noar de MAVO goan. Dan kinne altied nog kieke watte geit doon." Vrij vertaald: "Laat Theo maar naar de MAVO gaan; daarna kan hij altijd nog bekijken welke richting hij op wil." Over een impactvol advies gesproken!

Ik heb gezegd.

Theo

Curriculum vitae

Theo heeft ruim twintig jaar ervaring in het hoger onderwijs en heeft in die tijd zo'n beetje elke hoek ervan verkend. Hij promoveerde op onderzoek naar de aard en rol van kennisopvattingen bij onderwijsvernieuwingen in het hoger onderwijs.

Bij Fontys was hij hogeschooldocent, research fellow en associate lector binnen het lectoraat *Persoonsgerichte en evidence-based praktijkvoering in zorg en welzijn*. Daarnaast gaf hij als onderzoeks- en onderwijsdecaan bij het Canisius-Wilhelmina Ziekenhuis vorm aan de brug tussen onderzoek en praktijk. Bij Avans hielp hij onderwijsdirecties en lectoraten samen kennisprogramma's ontwikkelen.

Zijn roots? Die liggen in de psychiatrische verpleegkunde en de gezondheidswetenschappen, een achtergrond die hij nog altijd meeneemt in zijn werk.

Sinds 1 mei 2024 bekleedt Theo de positie van lector met de leeropdracht *Impact als responsabiliteit: Een binnenkant-perspectief op impact in praktijkgericht onderzoek*. Geen impact als iets dat je eenmalig vastlegt, maar als iets dat zich steeds opnieuw ontvouwt in de wisselwerking tussen mensen, ideeën en praktijken. Geen revolutie met tromgeroffel, maar een verschuiving die voelbaar wordt in hoe mensen zich tot impact verhouden. Soms begint zo'n verschuiving met een nieuw idee, soms met een onderzoek, en soms gewoon met stilzitten. Theo beoefent sinds 1999 zen en weet: soms ontstaat de grootste beweging precies daar, in de ruimte tussen twee ademhalingen.

Noten

- 1 <https://decorrespondent.nl/4183/het-toverwoord-van-deze-tijd-is-impact-maar-wat-betekent-het/3dcab1ec-f70f-0df5-0573-cf876b2ff8c4>
- 2 <https://www.scienceguide.nl/2023/12/wie-impact-wil-maken-met-onderzoek-moet-de-kunst-van-het-verbinden-leren/>
- 3 <https://sociaalweb.nl/nieuws/netwerkvorming-is-professioneel-aanmodderen/>
- 4 <https://dub.uu.nl/nl/opinie/maatschappelijke-betrokkenheid-anders-dan-streven-naar-impact>
- 5 Leerexpeditie onzekerheidsvaardigheid: Welkom! | LECTORAAT CHANGE MANAGEMENT - De Haagse Hogeschool
- 6 <https://lectoraatchangemanagement.nl/?s=onzekerheid>
- 7 <https://etymologiebank.nl/trefwoord/impact>
- 8 [https://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/601/original/Onderzoek_met_Impact_\(website\).pdf](https://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/601/original/Onderzoek_met_Impact_(website).pdf)
- 9 <https://www.ocwincijfers.nl/sectoren/wetenschap/maatschappelijke-impact/kwaliteitszorg-praktijkgericht-onderzoek>
- 10 'All businesses have an impact on society. This impact can be defined as the changes in society that can be attributed to the activities of a certain organization. Without the organization, these changes would not have happened.'
<https://www.eur.nl/ice/nieuws/impact-management-een-manier-van-ondernemen> (Geraadpleegd 23 November 2024)
NWO: "Onder de maatschappelijke impact van onderzoek wordt verstaan: de culturele, economische, industriële, ecologische of sociale veranderingen die geheel of gedeeltelijk het gevolg zijn van door onderzoek gegenereerde kennis en expertise." (Geraadpleegd 23 November 2024) <https://www.nwo.nl/wotro-science-for-global-development#:~:text=Wat%20is%20impact%3F,onderzoek%20gegenereerde%20kennis%20en%20expertise>.
- 11 De stappen die Verhoeven identificeert komen grotendeels overeen met een aantal andere publicaties hierover (De Lange, et al, 2016; Ros, et al, 2018; Van Swet & Munneke, 2017). Ook in de 7e druk van hetzelfde boek wordt een vergelijkbare fasering gepresenteerd: fasering (ontwerpen, gegeven verzamelen, analyseren, evalueren en adviseren).
- 12 Een goed verstaander ziet wellicht ook dat de standaard onderzoeksfasen op het niveau van de basisaannames een-op-een aansluiting vinden bij het SLM-model.
- 13 Spaapen & Van Drooge (2011), Van Vliet (2021) en Sivertsen & Meijer (2020) introduceren respectievelijk de concepten van productieve interacties, waardevolle interacties en actieve of verantwoordelijke interacties. Hoewel al deze benaderingen interacties centraal stellen in hun verklaringen van impact, vertrekken ze naar mijn idee vanuit een ander ontologisch en epistemologisch kader dan het binnenkant-perspectief dat in deze rede centraal staat. De genoemde

- auteurs hanteren een (in mijn woorden) systemisch-functionalistisch perspectief, waarin impact wordt benaderd als iets dat methodisch kan worden geoperationaliseerd en zichtbaar gemaakt aan de hand van categorieën en indicatoren. Dit impliceert een zekere lineaire causaliteit en voorspelbaarheid tussen interactie en impact, waarbij het mogelijk zou zijn om via interventies en strategieën bepaalde gewenste impacteffecten te sturen. Het binnenkant-perspectief (sociale complexiteit) beschouwt daarentegen impact niet als een extern meetbare uitkomst, maar als een emergent complex proces dat ontstaat binnen dynamische en lokale interactiedynamieken. Vanuit dit perspectief is impact geen vooraf bepaalbaar effect van een bepaalde interventie, maar eerder een voortdurend veranderend patroon dat zich ontwikkelt door herhaalde betekenisgeving en de interacties waarin mensen al handelend en reagerend op elkaar betrokken zijn.
- 14 Praten kan hier in de breedste zin worden begrepen, waarbij het niet alleen gaat om gesproken woorden, maar ook om geschreven teksten, e-mails, videogesprekken, non-verbale signalen, presentaties, vergaderingen en rapportages. Alle vormen van uitwisseling waarmee ideeën, intenties of gevoelens worden overgebracht, spelen hierin een rol.
- 15 Nota bene: De vragen uit tabel twee over het interactionele karakter van impact spelen zich af binnen een bredere maatschappelijke context. Impact is geen geïsoleerd fenomeen, maar ontstaat en ontwikkelt zich in een dynamisch samenspel van interacties tussen betrokkenen. Terwijl onderzoekers aan de koffietafel reflecteren op impact, worden deze gesprekken mede gevormd door beleidsrapporten, maatschappelijke trends en institutionele verwachtingen. Een relevante vraag is hoe deze bredere context doorklinkt in de dagelijkse interacties en hoe deze invloed zich manifesteert in de betekenissen van impact. Hoe verhoudt het kleine verhaal van de onderzoeker zich tot het grote verhaal van maatschappelijke en institutionele dynamieken? Dit raakt aan de vraag hoe impact zich blijft ontwikkelen nadat de onderzoeker zich terugtrekt en welke methodologische benaderingen geschikt zijn om deze fluïde, gelaagde en belichaamde processen van betekenisgeving zichtbaar te maken.
- 16 Daarbij zij opgemerkt dat ook deze gesprekken naast een inhoudelijk-rationele kant, ook een 'binnenkant' zullen hebben, waarin (net zoals bij het doen van praktijkgericht onderzoek-zelf) het de interactiedynamieken zijn en de patronen die zich daarin ontwikkelen, die bepalend zullen zijn voor de conclusies die er zullen worden getrokken.
- 17 Deze masterclasses zijn:
- a) de impactopstelling (<https://www.fontys.nl/Onderzoek/Versterking-impact-praktijkgericht-onderzoek/Onderzoeksprojecten-7/De-Impactopstelling.htm>),
 - b) het kwadrantenmodel (<https://www.fontys.nl/Onderzoek/Versterking-impact-praktijkgericht-onderzoek/Onderzoeksprojecten-7/Het-Kwadrantenmodel.htm>),
 - c) De kunst van verbinding (<https://www.fontys.nl/Onderzoek/Versterking-impact-praktijkgericht-onderzoek/Onderzoeksprojecten-7/De-kunst-van-verbinding.htm>) en d) de verandertheorie
- 18 <https://tvho.nl/article/view/18915>

Literatuur

- Andriessen, D. (2019). Doorwerking van onderzoek in complexe vraagstukken. In: Montesano Montessori, N., Schipper, M., Andriessen, D. & Greven, K. (red.) *Bewegen in complexiteit, voorbeelden voor onderwijs, onderzoek en beroepspraktijk*. pp. 105-112. Utrecht: Hogeschool Utrecht. HBO Kennisbank (geraadpleegd 13-3-2020).
- Andriessen, D. (2014). *Praktisch relevant en methodisch grondig? Dimensies van onderzoek in het hbo*. Openbare les 10 april 2014. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Baets, W. R. J. (2002). *Wie orde zaait zal chaos oogsten: een vertoog over de lerende mens*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Brouns, M., Hessels, L., Klaassen, S., van Tooren, M., & Wenneker, M. (2023). *De kunst van het verbinden: een verkennend onderzoek naar doorwerking van praktijkgericht onderzoek*. https://regieorgaan-sia.nl/documents/492/De_kunst_van_het_verbinden_2023.pdf.
- Coombs, S. K., Meister-Broekema, P., & Meijer, I. (2025). Using contribution mapping to evaluate the research impact of Universities of Applied Sciences. *Research Evaluation*, 34, rvaf001, <https://doi.org/10.1093/reseval/rvaf001>.
- Davis, B., & Sumara, D. (1997). Cognition, complexity, and teacher education. *Harvard educational review*, 67(1), 105-126.
- Davis, B. & Sumara, D. J. (2005). Complexity science and educational action research: Towards a pragmatics of transformation. *Educational Action Research*, 13(3), 453-464. Doi: 10.1080/09650790500200291.
- De Lange, R., Schuman, H., & Montessori, N. M. (2016). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Maklu.
- De Vries, B. (2018). Resonating with reflexive design: On participatory design, narrative research and crystallization. *EDeR. Educational Design Research*, 2(1). <https://doi.org/10.15460/eder.2.1.1184>.
- Garfield, J. L. (1995). *The Fundamental Wisdom of the Middle Way: Nagarjuna's Mulamadhyamakakarika* (New York: Oxford University Press).
- Godin, B. (2006). The linear model of innovation: The historical construction of an analytical framework. *Science, Technology, & Human Values*, 31(6), 639-667.
- Godin, B., & Doré, C. (2005). *Measuring the impacts of science: Beyond the economic dimension*. INRS Urbanisation, Culture et Société. HIST Lecture, Helsinki Institute for Science and Technology Studies, Helsinki, Finland.
- Harten, A. v., Ernst-Kruis, M. R., Niessen, T. J. H., Koksmas, J. J., & Abma, T. A. (2025). Interprofessional learning and improving at the paediatric ward: A participatory action research practicing Safety-II Theory. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*.

- Harten, A. v., Niessen, T. J. H., Abma, T. A., & Koksma, J. J. (Submitted). A complexity perspective on retaining daily learning at the paediatric ward. A participatory action research. *SSM - Qualitative Research in Health*.
- Harten, A. v., Niessen, T. J. H., Koksma, J. J., & Abma, T. A. (Submitted). The participatory action researcher: a starling in the murmuration. *Systemic Practice and Action Research*.
- Homan, T. H. (2013). *'Het et-cetera principe'*. Een nieuw perspectief op organisatieverandering. Amsterdam: Boom Uitgevers Academic Service.
- Homan, T. H. (2016). Locating complex responsive process research in the approaches of theorising about organisations. *International Journal of Business and Globalisation*, 17(4), 491-513.
- Homan, T. & Wetzels, R. (2024). *Wat nu!?: Een nieuw perspectief op gedragsverandering voor het klimaat*. Boom, Amsterdam.
- Jackson, A. Y., & Mazzei, L. A. (2011). *Thinking with theory in qualitative research: Viewing data across multiple perspectives*. Routledge.
- Jackson, A. Y., & Mazzei, L. A. (2013). Plugging one text into another: Thinking with theory in qualitative research. *Qualitative inquiry*, 19(4), 261-271.
- Long, W. J. (2021). Radical interdependence: Buddhist philosophical foundations for social theory. In W. J. Long (Ed.), *A Buddhist approach to international relations: Radical interdependence* (pp. 19-33). Springer.
- Lorino, P., Tricard, B., & Clot, Y. (2011). Research methods for non-representational approaches to organizational complexity: The dialogical mediated inquiry. *Organization studies*, 32(6), 769-801.
- Macy, J. (1991). *Mutual Causality in Buddhism and General Systems Theory: The Dharma of Natural Systems*. Suny Series, Buddhist Studies. Albany, New York: State University of New York Press.
- McMahan, D. L. (2008). A brief history of interdependence. *Pacific World: Journal of the Institute of Buddhist Studies*, (10), 131-176.
- Niessen, T., Abma, T., Widdershoven, G., Van der Vleuten, C., & Akkerman, S. (2008). Contemporary epistemological research in education: Reconciliation and reconceptualization of the field. *Theory & Psychology*, 18(1), 27-45.
- Niessen, T. (2022). *Moreel verpleegkundig leiderschap als zelfleiderschap*. In M. Van der Cingel, S. Cardiff, T. Niessen, J. Jukema & A. van Hout, A. (Eds.), *Moreel verpleegkundig leiderschap* (pp. 61-80), Boom uitgevers, Amsterdam.
- Raftery, J., Hanney, S., Greenhalgh, T., Glover, M., & Blatch-Jones, A. (2016). Models and applications for measuring the impact of health research: update of a systematic review for the Health Technology Assessment programme. *Health Technology Assessment*, 20(76), 1-254.

- Ros, A., Bakx, A., & Den Brok, P. (2018). *Praktijkgericht onderzoek* [Practice-oriented research]. In Kennisbasis lerarenopleiders katern 5: onderzoek in de lerarenopleidingen (pp. 59-72). [Body of knowledge for teacher educators: research in teacher education.] VELON.
- Rovelli, C. (2018). *The order of time*. Allen Lane.
- Russon, C. & Russon, K. (2014). Impact Evaluation Based on Buddhist Principles. *Journal of MultiDisciplinary Evaluation*, Volume 10, Issue 23, pp 73-77.
- Simon, F. (2017). De onderzoeker in een responsieve complexiteitsbenadering. *Kwalon: Tijdschrift voor Kwalitatief Onderzoek*, 22(2), 12-20.
- Sivertsen, G., & Meijer, I. (2020). Normal versus extraordinary societal impact: how to understand, evaluate, and improve research activities in their relations to society? *Research Evaluation*, 29(1), 66-70.
- Slaughter, S., & Rhoades, G. (2004). *Academic capitalism and the new economy: Markets, state, and higher education*. Johns Hopkins University Press.
- Snoeren, M. M. W. C., Niessen, T. J. H., & Abma, T. A. (2012). Engagement enacted: Essentials of initiating an action research project. *Action Research*, 10(2), 189-204. <https://doi.org/10.1177/1476750311426620>.
- Snoeren, M. M., Niessen, T. J. H., & Abma, T. A. (2015). Beyond dichotomies: Towards a more encompassing view of learning. *Management Learning*, 46(2), 137-155.
- Snoeren, M. M., Janssen, B. M., Niessen, T. J., & Abma, T. A. (2016). Nurturing Cultural Change in Care for Older People: Seeing the Cherry Tree Blossom. *Health care analysis: HCA : journal of health philosophy and policy*, 24(4), 349–373. <https://doi.org/10.1007/s10728-014-0280-9>.
- Somaratne, G. A. (2016). An Ecosystem: Seeing via the Buddhist Theory of Dependent Co-Arising. *Journal of International Buddhist Studies*, 6(2), 1-18.
- Spaapen, J., & Van Drooge, L. (2011). Introducing ‘productive interactions’ in social impact assessment. *Research Evaluation*, 20(3), 211-218.
- Sumara, D. J. & Davis, B. (1997). Enactivist theory and community learning: Toward a complexified understanding of action research. *Educational Action Research*, 5(3), 403-422. Doi: 10.1080/09650799700200037.
- Tarab Tulku XI (2014). *Brilliant Rays of Interrelated Nature – Inner Science of Mind and Phenomena in Buddhism*. Tarab Ling Institute, Dehradun, India. ISBN: 978-93-5104-111-5.
- Tarab Tulku XI & Handberg, L. (2014). *Unity in Duality, Pratityasamutpada, Tendrel*, Conference Munich 2002. Tarab Institute, International, Denmark, ISBN: 978-87-93289-00-0.

- Van der Auweraert, A., & Niessen, T. (2024). 'Mind the gap': het verhelderen van paradigmatische assumpties in praktijkgericht onderzoek met het Kwadrantenmodel 'Onderzoek'. *Tijdschrift Voor Hoger Onderwijs*, 42. <https://doi.org/10.59532/tvho.v42i18915>
- Van Nistelrooij, A., & Homan, T. (2019). "You call it a structure taboo!" Relating consultant experiences to changing dynamics in healthcare. *Journal of Organizational Change Management*, 32(2), 182-193.
- Van Lieshout, F., Jacobs, G. & Cardiff, S. (2021). *Actieonderzoek: principes en onderzoeksmethoden voor participatief veranderen*. Uitgeverij Koninklijke van Gorcum, Assen.
- Van Swet, J., & Munneke, L. (2017). *Praktijkgericht onderzoek in het onderwijs*. Amsterdam: Boom Uitgevers.
- Van Vliet, H. (2021). *Kritische reflecties: NWO-model van impact*. Regieorgaan SIA.
- Van Vliet, H. (2022). *De Voorbeschouwing: Over impact, valorisatie en doorwerking*. Academische uitgeverij Eburon.
- Varela, F. J. (1999). *Ethical know-how: Action, wisdom, and cognition*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Varela, F. J., Thompson, E. & Rosch, E. (1991). *The embodied mind: Cognitive science and human experience*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Verhoeven, N. (2010). *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*. Boom Lemma uitgevers, Den Haag (vierde druk).
- Verhoeven, N. (2022). *Wat is onderzoek? Praktijkboek voor methoden en technieken*. Boom uitgevers, Amsterdam (zevende druk).
- Waldron, W. S. (2006). The co-arising of self and object, world, and society: Buddhist and scientific approaches. In *Buddhist Thought and Applied Psychological Research* (pp. 211-244). Routledge.
- Watzlawick, P., Beavin, J. H., & Jackson, D. D. (1970). *The pragmatische aspecten van de menselijke communicatie* [Pragmatics of human communication]. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Weiss C. (1979). *The many meanings of research utilization*. Public Admin Rev.,39 ,426–31

